

și cânturile lui Béranger... În sfârșit nu există nimic în literatura universală, care să nu aibă cu ce fi comparat în literatura ungurească!

Mai presus de toate aceia ce caracterizează pe Unguri este în sfârșit iubirea lor pentru patrie și libertate. Nu există națiune în Europa care să fi vărsat atât sângeră pentru apărarea patriei și a libertății, ca națiunea ungurească!

Unui popor cu așa de multe însușiri nu-i mai rămâne desigur, cum ușor înțelege fiecare, nimic de dorit. De aceea profesorul Iosif Ferenczi, după care rezumăm rândurile de mai sus, nu exprimă nici unde dorința de a vedea neamul său înzestrat și cu ceva... modestie.

A. C. C.

Campania contra naționalităților.

În timpul celor două luni de vară revista *Facla* a dus o campanie în toată regula în contra d-lor N. Iorga și A. C. Cuza, cei doi șefi ai partidului naționalist-democrat, partid care urmează să se constituie pe viitor.

Campania pare a fi reușit pe deplin, grație faptului că acei cari au condus-o au întrebuițat o violență, pe care numai în *Neamul Românesc* o întâlnim. D-nu Aurel C. Popovici, admiratorul proverbelor, este în drept acum să exclame: poporul românesc are dreptate când zice în înțelepciunea lui: *cui pe cui se scoate!*

Iată câteva argumente trimise de *Facla* adversarilor naționaliști:

„Neamul „greco-bulgăresc“ a descoperit în sfârșit mijlocul de a compromite revista noastră: d. Iorga e pozitiv informat că suntem subvenționați de Mochi Fișer. D. Iorga a fost indus în eroare. Neavând încotro îi mărturisim la ureche că *Facla* e subvenționată de societatea Zappa și din fondurile Olimpiceilor.“

(*Facla*, 24 Iulie 1910).

„Cât despre d. Iorga, știm pozitiv că și d-sale i-a cam pierit avântul de când d. Dragomirescu i-a făcut barba mătură și a măturat cu dansa cancelaria Universității. Prin urmare, să mai lase dumnealor rățoelile astea și să nu se mai grozăvească de geaba, căci sperie copiii „din centrele României.“

(*Facla*, 28 August).

În *Luceafărul* pe August 1910, d. Gârleanu ne arată cum Vasile Laviță se duce la un medic recrutor, cerându-i ca în schimbul unei bumăști să găsească, „dintr'atâtea cărți“, o boală pentru băiatul lui — Laviță-junior — și să-l scutească de armată... D. Gârleanu arată prin nuvela sa superioritatea morală a lui Laviță asupra d-lui Iorga. Laviță, ca să obție doritul certificat de scutire, a fost gata,—din toată calicia lui — să dea o bumășcă; d. Iorga, din contra, a *incasat* bumăști, căci și-a luat leafa de profesor pe tot timpul cât *ar fi trebuit* să facă armata.

Dar bietului Laviță șmecheria nu i-a reușit, pe când d-lui Iorga i-a reușit perfect.

(*Facla*, Ibid).

Ar fi deci destul de interesant să cunoaștem și originea d-lui Cuza, căci desigur trebuie să fie și în originea acestuia o cauză, care-l face să se proclame „nepotul lui Traian“ cu atâta zgomot, în coloanele *Neamului Românesc*. N'o facem însă deocamdată, pentru că originea d-lui Cuza este poate cam... nebuloasă și incurcată, pentru că, se știe, la noi codul civil interzice pur și simplu... căutarea paternității. Avem însă toate motivele să credem, că această dispoziție a codului civil va fi abolită și atunci...

(*Facla*, Ibid).

Și n'am ales încă argumentele cele mai tari!

Evident că de această campanie numai d-ni Iorga și Cuza

nu au să se plângă. Dacă este ceva în drept să se plângă, apoi acesta nu poate fi decât onoratul public cititor!

Facla s'a prezentat dela început ca având tendințele socialismului științific. Socialismul științific implică în sine o anumită filosofie și un anumit stil, ușor de recunoscut pentru orișicine. Aceste însușiri și le-a pierdut însă *Facla* în timpul luptei, adoptând în schimb însușirile mentalității huligane.

Prin urmare să nu se prea bucure *Facla* cu succesele obținute. Adevărații victorioși sunt tot d-nii Iorga și Cuza, fiind că aceștia chiar atunci când sunt învinși, tot au mulțumirea să vadă că școala lor progresează.

Verax.

O nouă scriere asupra filosofului Vasile Conta.

D. Octav Minar, cunoscutul publicist din Iași, care s'a ocupat în diferite rânduri de Vasile Conta, a tipărit zilele din urmă un volum, în care pe lângă o notiță biografică și o analiză sumară a scrierilor mai principale, se mai găsește reunite poeziile și cugetările inedite ale filozofului moldovean.

În introducerea volumului său, d. Minar face următoarele reflexiuni:

„Acest cugetător, care împreună cu Eminescu a închebat o gândire filozofică puternică și originală, redesteptând vremelnicește chiar simțământul patriotic, a fost desconsiderat și zellemisit atunci de ironica a tot puternică a contemporanilor, cari găseau că acest element naționalist e de prisos culturei și vieții publice românești.

„Conta și Eminescu erau de altă părere. Cu toate că amândoi studiaseră în străinătate, unde se vânturau de pe catedrele universitare idei subversive și problematice, ei au rămas în credința străbună. De aceea poate „Societatea Junimea“ a cărui membru a fost Conta, nu putea să se impune de loc cu ideile așa zise antisemite a noului membru. În special d. P. P. Carp, nu scăpa niciodată momentul ca să ironizeze părerile naționaliste a lui Conta, păreri cari l-au încununat cu lauri în ziua de 4 Septembrie 1879, când a rostit în ședința adunării deputaților, acel magistral discurs pentru combaterea art. 7 din Constituție, care era propus spre revizuire.

„Chiar d. Maiorescu, primise cu răceală ideile naționaliste ale lui Conta.“

Scopul d-lui Octav Minar a fost de a deștepta curiozitatea și simpatia publicului pentru Vasile Conta, și de aceea dânsul în volumul de față de cele mai adeseori a pus direct în contact pe cititor cu stilul și gândirea filozofului, însușindu-și numai din când în când dreptul de a rezuma unele puncte prea dezvoltate.

Volumul este însoțit și de un portret al lui Vasile Conta.

Ed.

BIBLIOGRAFIE

Alexandru Ștefănescu, Biserica satului Călești cu o dare de seamă de P. E. I. Mălăescu, T.-Jiu, 1910.

D. Vasiliu-Bacău, Biblioteca Națională, No. 27—29 (30 bani).

Octav Minar, Filozoful Conta, Iași. Prețul 3 lei.

Anuarul Liceului „Traian“ din T.-Severin. Anul școlar 1909—1910.

Th. de Banville, Gringoire, comedie într'un act, tradusă de D. Anghel și St. O. Iosif, București, 1910.

Dr. C. Thiron, Libera cugetare monistă haeckeliană (Biblioteca Rațiunea, No. 2, Iași, 1910). Prețul 75 bani.

Karl Kautsky, Opera istorică a lui Karl Marx. trad. de I. Brănișteanu. Prețul 75 bani.

Anuarul XIII al societății pentru fond de teatru pe anul 1908—1909. Brașov.

I. Scărlătescu, Poeme Românești. (Note muzicale).

Vasile M. Kogălniceanu. Politica Românilor față de Unguri. București 1910.

N. Carțoian, Alexandria în literatura românească. București 1910.

CESTIUNI ACTUALE

PARLAMENTARISMUL LA NOI

În deobște forma parlamentară a organizării statelor moderne a început să se descrediteze, și dacă ea se menține, este numai fiindcă nu se găsește nimic mai bun de pus în loc.

Să înțelege că cu cât poporul este mai înapoiat pe calea culturii și parlamentarismul le și devine o mai urâtă caricatură, și cam în această situație se află tocmai poporul român.

Vorbeam într-o zi cu o damă, și anume atinsesem chestii politice. Veni vorba de corpurile legiuitoare și ea îmi puse deodată întrebarea, în felul ei naivă dar plină de învățături. «Dar bine parlamentele sunt datoare să facă mereu la legi? Ii răspunsei că aceasta este misiunea lor de căpetenie. «Dar ce sunt de invoci atâtea legi, adaugă interlocutoarea mea, arătând pe masă cele 5 volumuri mari ale colecției Hamangiu? și discuția urmă pe acest tărâm, eu căutând să apăr activitatea parlamentară, pe care doamna căuta s'o dărâme.

Când am părăsit casa și am ieșit pe stradă, mă urmărea cu o mare apăsare argumentele pe cari le întâmpinasem și mă gândeam că la urma urmelor dreptatea era pe partea protivniciei mele și nu pe a mea.

Și într'adevăr îmi repetai și eu întrebarea: pentru ce atâtea legi și cum se poate ca în fiecare an să fie de nevoie stabilirea atâtor norme de purtare a oamenilor? Mă gândeam la codurile noastre fundamentale, la Constituția noastră, cari rămân aproape neschimbate și nu mă dumeream pentru ce în o parte de viață publică atâta statornicie și de alta atâta schimbare?

Fără îndoială că legile unui popor trebuie să țină pasul cu schimbările stărei lui sociale și culturale; dar este întrebarea dacă aceste norme diriguitoare trebuie să se schimbe la cea mai mică adiere a unor prefaceri ale societății, sau dacă ele nu trebuie să alcătuiască o țesătură mai trainică care să nu se lărgească decât atunci când materiile adunate ar putea să facă să plesnească forma devenită neîncăpătoare? Tocmai așa se petrec lucrurile cu codurile fundamentale și cu Constituțiile popoarelor. Pentru ce să nu fie tot astfel și cu celelalte legi?

La noi însă, în special, modul cum se alcătuesc legile contribuie mult la a lor personală nestatornicie. Este cunoscut că legile noastre se lucrează mai totdeauna în taina biourilor ministeriale și că ele nu sunt date în vileag decât în momentul când sunt depuse pe masa parlamentului. Desbaterca lor în presă este pripită și alcătuirea lor; ele sunt rău studiate sau întocmite și a doua zi după a lor aplicare, uneori chiar înainte de a fi introduse în practică, ele trebuiesc modificate și îndreptate. Să se mai adaoge apoi și schimbările determinate de propunerile guvernelor atât ca partide cât și ca persoane, și se va vedea că multiplicitatea cu totul nefirească a legilor este ceva neapărat. Să se cerceteze de câte ori s'a schimbat legea sanitară, cea a instrucției publice, cea comunală, acele cu privire la

organizările ministeriale, apoi legile financiare, și mai ales regulamentele, programele de învățământ, și va rămânea cineva înmărmurit cum mai poate merge carul țării când i se schimbă neconținut roatele pe cari se mișcă?

Ar trebui ca aceste șovăiri în normele diriguitoare ale vieții publice să înceteze odată, pe noi și ca toate ce, bine înțeles, ni se cuvine, ca statul nostru să înțepenească odată pentru totdeauna în forme învechite, totuși o trăinicie mai mare în principiile de ocârmuire încorporat în legi ar veni de sigur în folosul lui.

Pentru aceste se cere neapărat o pregătire mai îndelungată a alcătuirii legilor. Nu suntem însă de părere să se institue un consiliu legislativ; căci el nu ar fi de nici un folos. Într'adevăr oamenii ce l'ar alcătui nu ar putea fi competenți în toate numeroasele materii ale legiferării unei țări. Ei nu ar putea să fie tot atât de destoinici în ale învățământului ca și în ale armatei, în ale finanțelor ca și în chestii medicale, în chestii administrative ca și în cele religioase. Pentru fiecare lege ar trebui ca cel puțin *cu un an înainte* de a ei introducere în parlament — afară de cazuri urgente — să fie însărcinată o comisie *extraparlamentară* cu alcătuirea proiectului. Acesta să fie apoi dat publicității spre a fi debătut în presă, și numai despre aceste lucrări pregătitoare să fie definit corpurilor legiuitoare.

Ce înseamnă în a descri sistemul actual de ascundere a legilor de publicitate până în momentul debaterilor. Nimic alta, decât impunerea prin surprindere a noimelor de purtare din partea guvernărilor cari cred că ei singuri știu ce trebuie poporului. Este acesta însă sistem constituțional? de sigur că nu; căci constituționalismul înseamnă guvernarea țării prin ea însăși și, dacă realizarea acestei cerinți nu se poate îndeplini decât prin reprezentanți, prin mandatarii ai poporului, trebuie să *reprezinte* tocmai voința lui, iar nu să-i impună pe a lor, căci atunci nu mai este guvernare constituțională, ci guvernare absolută. Cu singura deosebire, și nu spre folosul mulțimei, că absolutismul în loc de a fi în mâna unuia singur este împărțit de mai mulți și anume, de conducătorii partidului dela putere cari impun nu numai țării întregi dar chiar și propriilor lor partizani, ademeniți prin felurite mijloace, păreri pe cari ei poate nu le împărtășesc.

Iată deci cum s'ar putea îmbunătăți sistemul facerii legilor la noi în țară. Și să nu se spună că tot nu s'ar izbuti la nimic, fiindcă partidele ar impune tot voința șefilor lor. Opinia publică luminată prin debateri ar cita pe guvernanți să țină seamă de dânsa și în România sub imboldul culturii ce se lățește neconținut, opinia publică a început a deveni o putere de care trebuie să se îngrijască conducătorii Statului.

Dar se va spune că cu sistemul acesta care străpoartă o bună parte a activității legiuitoare în afară de parlament; se reduc mult lucrările lui și că rolul său în viața Statului ar scădea în chip simțitor.

Noi credem că dacă ar scădea și pricina facerii legilor, parlamentul ar putea aduce țării slujbe mult mai mari în alte direcțiuni și aceasta o vom arăta îndată mai jos.

II

Dacă parlamentul nostru ar face mai puține legi, dar mai bine studiate, aceasta nu ar fi spre dauna țării ci fără îndoială spre binele ei. Dar facerea legilor este numai începutul măsurilor de îndreptare; desăvârșirea lor se ajunge numai prin *aplicarea lor*. Câte legi s'a făcut la noi care au rămas numai pe hârtie. Bunăoară legea care hotărăște modul cum se vor construi casele în sate, care dispune dimensiunile lor, prevedere lor cu ferestre mari și care să se poată deschide, alinierea caselor de-a lungul unor străzi regulate a rămas o lege care nu se aplică nicăeri. Comerțul ambulant s'a oprit de asemenea, dar el înflorește totuși în dauna mai ales a țăranilor cari vând tot ce au în casă, recoltă, pui, ouă la neguțători de pripas, fără ca vre-o autoritate să-i oprească — din pricini prea cunoscute cinstei administrative. Legea instrucției prevede un maximum de copii pe clase și numărul este pretutindeni aproape îndoit, spre marea daună intelectuală și fizică a elevilor. Legea meseriilor prevede dispoziții igienice pentru ateliere și numai pentru orele de lucru, iar localurile în cari se lucrează sunt cuiburi de boale și de moarte, și numărul de ore impus lucrătorilor este îndoit; și așa mai departe dacă am voi să cercetăm aplicarea tuturilor legilor, am vedea că ele — afară de legile fiscale — rămân scrise numai pe hârtie.

Apoi nu este oare ridicol ca parlamentul să asude în facerea unui număr de legi și acestea să nu fie aplicate, și nu ar fi mai bine ca legile să fie mai puține dar să fie într'adevăr introduse în sângele și carnea poporului?

Cine riscă să privegheze aplicarea legilor? Noi răspundem, *Parlamentul*; căci inspecții și para inspecții sunt tot organe administrative puse sub autoritatea acelor ce sunt însărcinați cu aplicarea legilor, și nu se poate *cere privegherea aplicării dela organul însărcinat cu a lor punere în lucrare*, de aceea înmulțirea inspecțiilor în toate ramurile ne par o muncă zadarnică pentru bunul mers al treburilor.

Dar acum se va striga: Să se prefacă parlamentul în un organ administrativ? Să se amestece puterile Statului, lovindu-se chiar în esența sistemului constituțional?

Apoi chiar acuma acest amestec prea firesc al parlamentului în chestii administrative există. Nu este el aplicat pe calea *interpelărilor*? Ce cerem noi? O lărgire și o aplicare mult mai amănunțită a sistemului interpelator.

Deputații și senatorii au bilet de liber parcurs pe căile ferate și aceste înlesniri de călătorii li s'a dat, nu doară în interesul lor personal precum se practică de fapt lucrul, ci în acel de a putea studia țara și nevoile ei.

Reprezentanții țării ar trebui să o parcurgă în lung și în lat pentru a lua cunoștințe de păsurile și nevoile ei, și mai ales de numeroasele abateri ale organelor administrative și de neaplicarea legilor — și toate aceste ale lor informații ar trebui să le aducă la cunoștința parlamentului prin interpelări regulat adresate tuturor

miniștrilor ai căror subalterni ar fi prinși sau cu nerespectarea sau cu neaplicarea legilor. Cu alt cuvânt noi cerem ca în locul bolnăcioasei de acum activitate legislative, să se desfășure seria de *control al administrației* din partea corpurilor legiuitoare.

Intr'adevăr de ce rău suferă mai ales țara noastră? Este netăgăduit că de lipsa unei bune administrații. Pe când în multe priviri țara a făcut progrese precum în instrucție, în tehnică, în armată, în magistratură, administrația propriu zisă a rămas în dărăt și nici nu se arată putința de a o îndrepta; ba ea fiind în strânsă legătură cu celelalte ramure ale vieții publice, le conrupe și le dărapănă și pe acestea.

Mijlocul indicat de noi, controlul puterei legiuitoare întocmit pe o luare de cunoștințe la fața locului din partea reprezentanților ei, controlul amănunțit prin care miniștrii sa fie fără încetare hărțuiți și deșteptați pentru a priveglia bunul mers al treburilor, ar aduce fără îndoială o îndreptare în el.

Dar în afară de aceasta, activitatea parlamentului ar putea fi îndreptată însă în altă direcție, anume asupra mănuirii bunurilor publice. Este cunoscut că la noi budgetul aproape nu se discută. El este votat în bloc la sfârșitul sesiunii, adese ori în ședințe de noapte. Apoi care este oare originea și deci rațiunea de a fi a parlamentelor? Este tocmai încuviințarea și răfuiala cheltuelilor Statului. Pe când în toate celelalte țări, bugetele se iau în cercetare cel mult la mijlocul sesiunilor, la noi sunt lăsate totdeauna la sfârșit când timpul e mai scurt și lucrările mai grăbite. Apoi oare un parlament care nu cercetează cu migăială veniturile și cheltuelile Statului, mai merită el acest nume? Să se observe un lucru. Pe când bunioară o lege ridiculă ca aceea a înființării rochiilor (robes) la avocați și aceea mai ridiculă încă a desființării lor după ce fuseseră înființate, a ocupat mai multe ședinți ale corpurilor legiuitoare și era chiar să provoace o criză ministerială, o cerere de credit, fie chiar de milioane, nici nu se discută, ci proiectul relativ trece ca valurile pe râuri.

Dar nu numai la alcătuirea bugetelor se vede acest spirit de desinteresare a reprezentanților națiunii de soarta banilor publici, mult mai mare și mai neînțeleasă este această desinteresare la răfuiala cheltuelilor făcute. Știe vreodată țara ce s'a făcut cu milioanele votate pentru facerea unui drum de fier, pentru furniturile armatei, pentru o comandă de vagoane?

Nimic!

Dar se va răspunde. Luarea socotelilor e treaba Curței de conturi. Știm bine că acolo se înfundă toate socotelile Statului; dar cine știe dacă ele sunt răfuite și justificate? Cum cheltuelile ce se votează de parlament, de bine de rău la lumina zilei, și justificarea lor să se facă pe înfundatele în hotărârile Curței de conturi? Ar trebui numai decât să se *facă o lege* în această privință prin care să se dispună ca socotelile fiecărui an, verificate de Curtea de conturi, să fie cercetate de Parlament, desfătute în public și aprobate de el.

Mi se pare că dacă s'ar modifica în sensul arătat activitatea parlamentară ea ar deveni mult mai profitabilă țării, decât ceea ce discutării de legi care o frământă în vremile noastre.

A. D. Xenopol.

LITERATURA

PE DRUMUL BALAURULUI

Am făcut aproape un ceas de drum. Orașelul tot se mai zărește în urmă, și casele se ghicesc, ca niște mo-gâldețe, răvăcite sub strașina celor doi munți nalți: Pietricica și Cozla. Când și când răsare câte o colibă albă, piere numai decât după șirul brazilor, odată cu cotitura drumului. Dealungul văei se duce o adiere sfioasă și o răcoreală proaspătă mustește în urmă din coastele munților... Vizitiul fișcăi biciul și caii luară trapul. Intorc capul înainte. Ploaia, ce căzuse de curând, udase pulberea. Soseaua răcorită, — părea cenușie ca o spinare de balaur, — se îndoaie, se înpletește cu un șirag lung de paltini, se frânge de șale, și fășnește peste dâmb, drept în sus, ca un gât de șarpe. În adierea lenevească a vântului, se leagănă lăstarii tineri ai pădurii, și ici-colo, câte un stejar gârbov, — rămas din alte vremi, — stă adus de mijloc printre puiandri, ca un cioban, rezemat în băț în urma turmei... În depărtare, sub sprânceana care unește cerul cu pământul, se zărește, ca o umbră deasă, poalele altui munte... Au conținut caii. Vizitiul sări jos.

— D'aici începe Balaurul, domnișorul!.. și o luă pe lângă roibi, cu frânele în mână.

Caii încordară pulpele și înfipseră copitele în pietrișul ud. Li se văd cum se umflu vinele pe spinare și cum se împietrește pieptul în ham. Se leagănă încet brișca, scârție prelung roatele, pietrele trosnesc sub obada și-nuită, iar caii numără pașii. Se suie mereu soseaua și noi mergem mai încet ca o furnică, când își urcă grăuntele pe vârful mușuroiului. Vizitiul calcă și el rar și cam târșăit, pe lângă tovarășii roibi; mai le dă gură când și când. Amenință de piciorul drept, bătrânul, și mijlocul e cârmit nițel dela locul lui. Pieptul lat și dat în scorajăt, năvălește pe gura cămășii deschiate, iar șoldurile mai nevoiașe rămân în urmă. Fața nici nu i se vede de sub pălăria cât roata plugului; doar un știm sein, îl tot răvăcește vântul pe ceafă și atunci i se vede gâtul cărămiziu...

— Cum te chiamă moșule? rup eu vorba.

— Vasile Potolincă, domnișorul. Mai învârti biciul pe deasupra cailor.

— Și faci de mult meseria asta, moș Vasile?

— De mult domnișorul... Așa m'am pomenit... Și bietul tată-meu a fost tot chirigiu...

— Și ai mereu mușterii?..

— Cum dă Dumnezeu, domnișorul. Când am, când n'am... Altă dată era mai bine; nu puteam să prididesc mușterii... acum... s'au înmulțit jidovii domnișorul... nu poți să mai câștigi o pâine... Aveam patru telegari negri, nici două ceasuri nu făceam până la Roman... Acum, .. jidovi mulți...

— Iți mai trăește baba moșule? schimb e vorba.

— Nu!.. și bătrânul lăsă capul în jos.

— Dar feciori ai?..

— Am avut...

Dete pălăria pe ceafă și de sub sprâncenele stufoase fășniră două sulețe de întuneric.

— Nu ți-au trăit?.. iau vorba tot eu.

Potolincă tace și își vâără mai mult gâtul între umeri. Sar și eu jos din brișcă, îmi amortiseră picioarele. Am suit un pripor abia, mai aveam încă două. Și e mult până în vârful dealului. Intorc capul și bag de seamă că bătrânului îi erau ochii jilavi. Iau altă vorbă.

— Ce păduri trebuie să fi fost pe aici, moșule!..

— Mari, domnișorul, — prelungi Potolincă vorba mea — mari și întunecoase ca iadu...

Parcă i se înoră fața și sprâncenele umbriră mai mult ochii, li fierbe tot trupul și învârtește biciul mereu. Se frânge de șale și saltă fruntea spre mine, — era mărunțel bătrânul.

— Prăpăstioasă, domnișorul... Nici strop de lumină nu intra în pădure... Dar hoți!... Ziua namiaza mare strângeau omul de gât... îl prădau și-l aruncau în stufiș... Acolo îl mâncau spurcăciunile... cine mai știa de urma lui!.. Nici stăpânirea nu cugeta să cerceteze drumul Balaurului!.. Când intrai pe aici, nu vedeai soarele, — cale de un ceas — așa de grozavă era pădurea.

Potolincă răsuci capul spre stânga.

— În vâgăuna aia, uite, câți creștini n'au fost aruncați, ciopârțiți!.. Era adâncă pe vremuri, ca o gură de iad, acum s'a mai pomostit de când cu tăierea pădurilor... Da, iad curat!..

Când zise: «iad curat par'că se resti și încreți fruntea.

— Uite așa! — isbucni iar mai tare și cu glasul tremurat, — l-au ciopârțit ca p'un pui de găină!..

Scutură trupul și flueră cailor. După cum mână roibii și fișcăie biciul pe deasupra lor, se vede că-i dârdaie vinele bătrânului și în coșul pieptului clocotește ceva. Și merge repede. Aci ese înaintea cailor, aci rămând în urmă, în rândul roatelor, apoi iar se rânduiește cu roibii. Dar brișca tot a gale se leagănă și osiele ne unse de mult, scârțâie prelung. Potolincă tot fișcăie biciul și mestecă din picioare pe loc. Și ca un șuvoi de apă, tăiat în două de stăvilar, lăsat să se ducă cel dela vale, demolit cel care vine, — așa curmă gândul bătrânul și rupse vorba.

— Il duccam la Târgu Neamțu... Ne-a prins noaptea în pădure și am tras la Balauru. Un han, tocmai în vârful dealului, singur cuc... Ce boer tânăr și de treabă!.. Sânt aproape treizeci de ani de atunci... și par'că mă uit la el și-acum!.. Cu mustața galbenă... și alb la față, alb ca laptele... Blajin om! M'a pus la masă cu el, am mâncat împreună, am băut, am mai spus eu câte-va snoave, să ne treacă de urât și să mai omorâm vremea. Cârciuamarul era un om ursuz, negru ca fundul ceaunului și închis la inimă. Când vorbea cu omu nu se uita în ochii lui!.. dar ce mai hoțoman!.. cocca în el... Incepuse a bura. Am băgat caii sub un șopron, — ce cai aveam!.. par'că erau smei și negri ca tăciunile... Boerul s'a culcat în odaia despre drum a hanului, — după ce mi-o spus să-l deștept când o răsări luccafărul... Eu m'am trântit într'o rână lângă cai și am aprins o țigară, din tutunul ăl bun care mi-l dedese boerul. Unde se prindea somnul de mine!.. unde mă lăsa gândul în pacc... Eram tânăr... de un an însurat... de un an numai...

Aci moșneagul tăcu și înghiți în sec. Apoi iar prinse firul vorbei cu glasul tremurat.

— O fi fost pe la ori ce vreme din noapte, ațâpisesem, când m'a trezit un țipăt. Sar în sus. Doar atât am auzit: «Gândeți-vă la Dumnezeu!... Vă dau tot,... lăsați-mi zilele,... am copii și nevastă!»... Apoi am auzit orcăind...

Par'că mă pironise cineva în loc și pământul se învârtea cu mine. Nu mai vedeam nici cai, nici brișcă, nimic. Odată mă pomenesc în fața mea cu două namile de oameni: unul lung, cât o prăjină și celalt scurt și gros ca un buduroi. Țala măruntu se restește la mine, credeam că mă bagă în pământ: «Băiete, pune caii și mână!»... Eu am înhămat, ei au înhămat?— Nu știu!... Au suit un sac în brișcă și tot ăla grosu m'a apucat de umăr și m'a sguduit cât a putut: «Mă, tu știi ce e aici?... să nu crăcnești, că uite mai e loc și pentru tine,» —și scoase capul boerului din sac. Era cu limba stroșită între dinți și plină de sânge... Nu știu cum oi fi fost la față, dar am văzut numai roșu naintea ochilor și au început să-mi vâjâie urechile... Eu am mânat caii ori ei?—nu mai mi-aduc aminte; dar acolo sub dâmbu Balaurului,—unde îți arătai,—au oprit, au aruncat sacu în iadul de pădure și iar m'a strâns ăla grosu de mână; când s'a uitat în ochii mei, par'că m'au înțepat două sulii aprinse, apoi s'a răstit iarăș: «Mă băiete, mă!.. Pă unde îți iese vorba, o să-ți iasă și sufletul; Să amuțești ca țeasta aia din sac... Bagă de seamă că te cunosc... Ai auzit?... Na și ție... Mai mă sgudui odată de mână: «Du-te acasă»... Simții ceva tare și lat în mână: Il strânsei la un loc cu hățurile și dădai bici cailor... Fug negrii de sbârâie roatele și eu îi croesc cu biciu mereu... La marginea pădurii, caii voesc să apuce spre dreapta, eu îi bat și trag de hățuri, ei sfărăie, svârle din picioare și joacă în loc... Deabia pornesc... Ploaia s'a întezit. Și s'a lăsat un întuneric de-ți bagi degetele în ochi, — drumul îl simt caii. De câte ori trag de hățuri și strâng mână, simt glodul... Tremură carnea pe mine și se sbârlește părul sub căciulă. Strâng din gene, cât pot, să nu mai văd nici întunericul nopții, nici mogoldețele cari tot îmi jucau nainte par'că; dar odată îmi năzăresc în minte ochii căscăți și limba îngroșată cu sânge...

Îmi năvălește tot sângele la cap, clocotesc tâmplele și prin șira spinării îmi trece ca un fier ars... Iar cășun pe cai. Bat cu biciu de răsună pustiu și trag de hățuri. Mă razem cu spatele de scaunul brișcei, — mi se păru că simt sacul moale. M'am ridicat în picioare și iar m'am pus cu bătea pe cai... Fug vitele că turbate, svârle din picioare, se năpustesc, hățurile se îneacă în spuma de pe spinarea lor, dar eu dau mereu. Am apucat coderia de vârf și cu cotoru bat. Brișca sfârâie în urmă, nici nu mai atinge de pământ par'că. Roatele dinainte dau într'o groapă, cele dinapoi sar în sus și m'aruncă între cai. Atât le-a trebuit vitelor... Acum nu mai e șanț, nu mai e buturugă, nu mai e mușuroi, nu mai e nimic în calea lor... Și plouă de toarnă cu găleata... Picioarele mi se târâsc printre roate; m'apucă câte o cioată de sub brâu și până la călcâie spintecă

țoalele și carnea de pe mine; apoi câte un pietroi îmi trezește șoldurile... Cât oi fi mers așa?— nu știu! dar trupul dela brâu în jos nu-l mai simțeam. Numai frânele le țineam strâns în mână, și glodul tot nu-l pierdusem... Casc gura să mai răsufli și o răcoareală năvălește în coșul pieptului, — mă înviează. Încordez puterile și întind mâna în brișcă să m'apuc de ceva, .. îmi scapă hățurile!... Caii se învrăjdesc și mai mult. Zic: acum s'a isprăvit!... și par'că m'a tăiat un brici la inimă... Dar n'a fost să fie!... mi-a păstrat Dumnezeu cumpătul. Repede am prins oiștea în brațe și m'am încolăcit ca un șarpe pe ea... Am lăsat caii în plata Domnului să fugă până or plesni și ei, și eu...

Aci Potolincă tăcu. Trase un ștergar dela chimir și-și șterse fața.

— Ar fi fost mai bine să fi plesnit atunci... dar n'am plesnit!... M'a lipit de oiște Sfântul, ori zilele mele ale lungi, că acolo am rămas țintuit!... Cât au fugit caii așa zănateci, pe unde au apucat? — nu știu nici azi!.. Când s'au desmeticit vitele și am început și eu să-mi vin în fire, era soarele la prânz!... Iese înainte un om, îi oprește și mi-ajută să mă descolăcesc de pe oiște. Par'că visasem!... Nu-mi aduceam aminte de loc unde fusesem, ce făcusem și ce mi se întâmplase!... Deschid mâna. Mă orbește galbenul din palmă. Casc ochii mai mari... Un galben împărătesc... Odată văd chipiu boerului... Mi s'a deschis toatămintea acum... Am strâns banul în mână, fără să-mi ridic ochii spre om... Mă urc în brișcă... Pe policioară stă întinsă, cu deștele vinete și încârligate, o mână de mort... Par'că mi s'a crăpat capul în două!... Am asvârlit, cât am putut, și mâna și galbenu... N'am mai văzut nimic înaintea ochilor și am strigat ca un turbat: «Nu l-am omorât eu lume!... nu!»...

Il îneacă plânsul pe bătrân și -și usucă ochii cu colțul ștergarului.

— Și eram eu vinovat, domnișorul?!.. spunea dumneata eram?!.. Ei, da năpatea când e să vină, — vine!.. Cine m'a crezut pe mine? — nimeni!... Stăpânirea nici n'a vrut să m'asculte!.. M'au osândi zece ani de pușcărie... ca și când eu aș fi omorât!... M'au luat din cuibul meu, curat și fără nici o vină... De lângă nevastă și de lângă copil, .. ca să nu-i mai văd niciodată!...

Moș Vasile plânge cu fruntea în ștergar. Târziu saltă iar capul.

— Când s'au dovedit omorătorii adevărați, eu făcusem pușcăria... Mai bine nu mai îmi dedeau drumul!.. La ce! — n'ammai găsit nici casă... nici nevastă... nici copil... nimic...

Suspină lung și tăcu... Am lăsat în urmă câte și trele pripoarele, am suit dealul Balaurului. Ne urcaram în brișcă. Potolincă își șterse ochii.

— Uite, unde e stâlpul ăla de piatră, a fost hanul... Nu s'a ales praful nici de el!.. a ars cu stăpân cu tot.. Dumnezeu are el grijă...

Cât am coborât cea laltă partea a Balaurului, — tot pe atâta cale, ca și la suiș — moș Vasile n'a mai zis o vorbă. În vale de tot lăsăm soseaua și apucăm, drum îngust. În față se deschide lungă valea Almașului. Pe o parte

și pe alta sunt rânduite, până unde nu mai vede ochiul, numai șiruri de brazi. Peste un piept de deal se vede crucea Mănăstirei, și până ai băga de seamă, se desprinde din taina serii toacă mărunță, apoi glasul clopotului mai vânos, o ajunge depe urmă și fug amândoi ca doi tovarăși dragi.... Potolincă își ia pălăria din cap, întoarce fața spre locașul Domnului, și-și face cruce.... Ce măreacă e fruntea lui în bătaia nărăzată a scăpătatului și cu pecetia vremurilor și a răbdării pe ea!... Cu ochi la bătrân și cu urechea la glasurile sfinte, îmi iau și cu pălăria din cap, — și mă închin ..

M-reș Almașu, jud. Neamțu.

Ion Chiru-Nanov

VERIȘOARA BÉRÉNICE

Nenorocirea e de tot felul. Mizeria pe pământ are chipuri nenumărate. Stăpânind largul orizont ca curcubeul, culorile-i sunt deopotrivă de felurite, deopotrivă de lămurite, — și totuși deopotrivă de strâns împreunate. Stăpânind largul orizont ca curcubeul!

Cum dintr'un exemplu de frumusețe, am putut scate un tip de urățenie? Dintr'un semn al unirei și al păcei o asemănare a durerii? Dar, precum în etică, răul este urmarea binelui, tot așa, în realitate, din bucurie pornește chinul, fie că amintirea fericirii trecute produce neliniștea din clipa de față, fie că așoniile de acuma își trag obârșia din extrasele cari se poate să fi fost.

O să vă povestesc o istorie, al cărei miez e numai groază. Ași trece-o cu vederea cu dragă inimă, dacă n'ar fi mai mult o cronică de senzații, decât de fapte.

Numele meu de botez este Egaeus; numele de familie nu vi-l voi spune. În toată țara nu se află un castel mai încărcat de glorie și de ani, ca melancolicul și vechiul meu castel ereditar. De multă vreme i se zicea familiei noastre o rasă de vizionari, adevărul e că în multe amănunte isbitoare, în caracterul locuinței noastre senioriale, — în frescele marelui salon, — în tapițeriile dormitoarelor, — în sculpturile stălpilor dela sala de arme, — dar mai ales în galeria vechilor tablouri — în fisionomia bibliotecii, — și în sfârșit în natura cu totul deosebită a conținutului acestei bibliotecii, — în toate sunt atâtea cari îndreptățesc cu prisosință această credință.

Amintirea celor dintău ani ai vieții mele e legată foarte de aproape de sala bibliotecii, și de volumele ei, mai mult nu vă voi spune. Acolo muri mama.

Acolo m'am născut. Dar ar fi cu totul de prisos să adaug că n'am trăit mai înainte, — că sufletul n'are o existență anterioară.

Sunteți de altă părere? Ce să mai stăm de vorbă.

Eu sunt incredințat, — și nici că cercă mai incredința și pe altul. Există de altminteri o reamintire de forme aeriene, — de ochi intelectuali și vorbitori, — de multe melodioase, dar melancolice; o readucere aminte care nu vrea să se îndepărteze, — un fel de memorie asemănătoare unei umbre, — vagă, schimbătoare, nehotărâtă, tremurătoare; și de umbra aceasta neapărată îmi va fi cu neputință să mă despart, atâtea vreme cât va mai străluci soarele judecării mele.

În acea odaie m'am născut. Ieșind astfel în vileag în toiul nopții lungi ce părea stăpânind, ci care nu însemna neexistența, pentru a cădea dintr'odată într'o țară feerică, într'un palat de fantezie, — în străinele tărâmuri ale gândului și ale erudiției mănăstirești, — nu e de loc ciudat că am privit îndelung în juru-mi cu groază și cu sete, că mi-am cheltuit copilăria cu cărți, că mi-am risipit tinerețea în visări;

ciudat e însă, — anii trecând, și amiaza bărbăției mele nimerindu-mă trăind încă în castelul strămoșilor mei, — această stare pe loc care se lasă peste izvoarele vieții mele, — această schimbare pe de-a 'ntregul care se petrece în caracterul gândurilor mele cele mai obicinuite. Realitățile lumii le socoteam drept viziuni, — și numai drept viziuni, — în vreme ce ideile nebune din țara visurilor, deveniau în schimb, nu pâinea existenței mele de toate zilele, — ci fără îndoială singura și întreaga existență însăși.

Eram noi, Bérénice și eu, — crescuserăm împreună în castelul părintesc. Dar nu crescuserăm la fel, — eu, bolnav și învăluit în melancolia mea, — ea; sprintenă, drăgălașă și plină de viață, pentru ea erau cutreierările colnicelor, — pentru mine studiile mănăstirei; eu, trăind numai în sufletul meu, și devotându-mă, trup și suflet, celei mai adânci și celei mai grozave meditații, — ea, rătăcind fără de grijă prin viață, fără să gândească la umbrele din drumul ei, sau la fuga tăcută a ceasurilor. Bérénice! Chiem numele ei, — Bérénice!, — și ruini din memoria mea se ridică la acest sunet de mii de amintiri năvalnice. Ah! icoana ei trăește încă înaintea mea, ca 'n întâile zile ale zburdălniciei și veseliei ei. O! Măreacă și totuși fantastică frumusețe! Tylfă prin crângurile Arnheim! Hai-iadă printre fântâni! Și apoi, — apoi totul e taină și groază, — o poveste de nepovestit. Un râu, — un râu fatal, ca simunul, se năpusti asupra constituției ei; și 'n clipa chiar când o contemplant, spiritul schimbării i-alunecă și o învălui, pătrunzându-i sufletul, deprinderile, caracterul și în chipul cel mai subtil și înfiorător, turburându-i însăși identitatea. Vai! Distrugătorul venea și se ducea; dar victima, — adevărata Bérénice, — ce ajunsese? Nu o mai cunoșteam pe aceasta, ori cel puțin nu o mai recunoșteam ca Bérénice.

În șirul nenumărat de boli aduse de acest atac principal și fatal, care săvârși o așa de grozavă revoluție în ființa fizică și morală a verișoarei mele, — trebuie să pomenim, ca cea mai chinuitoare și neînduplecată, un fel de epilepsie, care adeseori sfârșia în catalepsie, — catalepsie aidoma morții, — din care se deștepta, uneori, dintr'odată, brusc. În același timp, răul meu însuși, — căci mi s'a zis, că nu-l puteam numi altcum, — creștea repede și simptomele lui înrăutățindu-se prin întrebuițarea fără de măsură a opiuului, luă în cele din urmă caracterul unei monomanii de un fel nou și nemai întâlnit. Din ceas în ceas, din minută 'n minută, câștiga tărie, — și la urmă își statornici asupra-mi cea mai ciudată și neînțeleasă stăpânire. Această monomanie, — dacă trebuie să mă servesc de acest termen, — costa dintr'o lesnicioasă iritare bolnavă a facultăților spiritului, pe cari vorbirea filozofică le înțelege cu cuvântul: facultăți de atenție. Mai mult ca sigur că nu sunt priceput; dar mă tem, într'adevăr, să nu-mi fie cu totul cu neputință de a da oricui dintre cititori o idee exactă despre această nervoasă intensitate de interese, cu care, în cazul meu, facultatea needitativă, — ca să înlătur vorbirea tehnică, — se așeza și se adância în contemplarea lucrurilor celor mai de rând din lume.

A gândi fără de odihnă ceasuri întregi, toată atenția ținută la vre-o citație copilărească de pe marginea sau în textul unei cărți, — a rămâne absorbit, cea mai mare parte dintr'o zi de vară, în umbra bizară lungindu-se pieziș pe tapițării și pe scânduri, — a mă uita o noapte întreagă supraveghind flacăra dreaptă a unei lămpi sau jeratecul din vatră, — a visa fără de contenire la parfumul unei flori, — a repeta într'un chip monoton cine știe ce vorbă de rând, până când sunetul, din pricina repetării, încetează de

a mai înfățișa minții o idee oarecare,—a pierde orice sentiment de mișcare ori de existență fizică într'un repaos desăvârșit, p'elungit cu încăpățănare,—astfel erau unele dintre cele mai obișnuite și mai puțin vătmătoarele rătăcirii ale facultăților mele mintale,—rătăcirii cari, fără îndoială, nu sunt cu totul fără de exemplu, ci cari nu îngăduie de bună seamă nici o explicare și nici o analiză.

Încă, doresc să fiu bine înțeles. Anormala, intensa și bolnava atenție astfel ațâțată de lucruri frivole prin ele înși-le, este de o natură care nu trebuie să fie confundată cu acea înclinare către visare obișnuită întregii omeniri, și căreia i se dedă mai ales persoanele cu o imaginație arzătoare. Nu numai nu era, cum s'ar putea bănuși la început, un termen fără de măsură și o exagerare a acelei înclinări,—dar încă era prin origină și prin esența ei deosebită. Într'unul din aceste cazuri, visătorul, omul imaginativ, fiind preocupat în deobște de un lucru frivol, își pierde pe încetul din vedere lucrul său prin mulțimea nenumărată de deducții și sugestii cari îi izvoresc, într'atăta, în cât la sfârșitul unei visări de acestea, adeseori pline de plăcere, găsește incitamentum, adică cauza primă a reflecțiilor lui, pedantregul dispărută și uitată. Cât mă privește, punctul de plecare era în totdeauna frivol, cu toate că, prin mijlocirea viziunii mele bolnave îmbrăca haina unei însemnătăți închipuite și refractare. Făceam puține deduceri, dacă totuși făceam; așa că se reîntorceau numai decât la lucrul principiu, ca la un centru. Meditațiile nu erau niciodată plăcute; și, la sfârșitul visării, cauza dintăiu, cu totul departe de a-mi fi scăpat din vedere, atingea acel interes suprafiresc de exagerat, care era trăsura stăpânitoare a răului meu. Într'un cuvânt, facultatea spiritului cea mai mult și deosebit ațâțată de mine,—după cum v'am spus,—era facultatea atenției, pe când la visătorul obișnuit, e aceia a meditații.

Cărțile mele, în vremea aceia, dacă nu erau în stare, poate, să-mi întetească răul, cup'indeau din belșug, —trebuie să se ia aminte, prin natura lor imaginativă și rațională, însușirile caracteristice ale răului însuși.

Mi-aduc aminte foarte bine, printre altele tratatul nobilului italian Coelius Secundus Cusio; *De amplitudine beati regni Dei*; marea lucrare a sfântului Augustin, *La Cité de Dieu* și *De carne Christi*, de Tertulian, din care cugetările neînțelese: *Mortuus est Dei Filius; credibile est quia ineptum est et sepultus resurrexit; certum est quia impossibile est*, îmi luau tot timpul, vreme de mai multe săptămâni de grele și nefolositoare cercetări.

Veți socoti, fără îndoială, că mintea mea, turburată, pierzându-și echilibrul din pricina unor lucruri neînsemnate, semăna întru câtva cu acea stâncă masivă de care vorbește Holmen Hephnostion, care neclintită ținea piept tuturor atacurilor oamenilor, și furiei mai năprasnice a apelor și a vânturilor, ci care și tremura, numai la atingerea fioarei zisă aișoo.

Unui cugetător distras i se părea ușor și foarte firesc, că grozava preschimbare întâmplată stării morale a Bérénicei prin boala sa nenorocită, trebuie să-mi fi înlesnit multe motive de a-mi îndeplini această înțensă și anormală meditare, a cărei natură cu oarecare greutate v'am putut-o arăta. Ei bine, nu-i de loc așa. În răstimpurile luminoase ale infirmității mele, nenorocirea ei îmi pricinuia,—c drept, durere; această ruină cu totul a frumoasei și dulcii ei vieți, mă mișca adânc; mă gândeam adeseori și cu amărăciune la căile tainice și uimitoare pe cari o așa de ciudată și dintr'odată revoluție putuse veni. Dar aceste reflecțiuni nu aveau nimica cu idiosincrasia răului meu,—și erau astfel, cum s'ar fi putut prea bine

în aceleași împrejurări să le capete ori și care dintre muritori. Cât privește boala mea, credincioasă caracterului ei propriu,—își câștiga pâinea din schimbările mai puțin însemnate, însă mai de mirare, care se arătau în sistemul fizic al Bérénicei,—în ciudata și înspăimântătoarea sucire a identității ei personale.

În zilele cele mai strălucite ale frumuseții ei fără de seamă, nu ncape vorba, că n'am iubit-o. În ciudata anomalie a existenței mele, sentimentele niciodată nu mi-au venit în inimă,—și pasiunile mele întotdeauna mi-au venit în minte. Seara, în lumina amurgului, la amiază, printre umbrele sdrênțuite ale pădurii,—și noaptea, în tăcerea bibliotecii mele,—mi-a pătruns ochii, și am văzut-o,—nu ca Bérénice trăind și respirând, ci ca Bérénice a unui vis; nu ca o ființă a pământului, ca o ființă cu carne, ci ca abstractia unei astfel de ființe, nu ca un lucru de admirat, ci ca un lucru de analizat, nu ca un obiect de iubit, ci ca tema unei meditații deopotrivă de încurcată, neînțeleasă și neezulată. Și *acuma*, acuma tremuram în fața ei, păleam la apropierea ei; totuși tânguindu-mă și plângând amar nenorocita ruinare a ființei ei, îmi adusei aminte că mă iubise multă vreme, și într'o clipă neprielnică îi vorbii de căsătorie.

Se apropia în sfârșit vremea hotărâtă pentru nunta noastră, când, într'o după amiază de iarnă, într'una din acele zile călduroase mai înainte de timp, liniștite și cețoase, socotindu-mă singur mă așezai în sala bibliotecii. Și ridicând ochii, o văzui pe Bérénice în picioare, dinnaintea mea.

Să fi fost oare închipuirea-mi ațâțată în afară din cale, sau influența cețoasă a atmosferei, sau amurgul nehotărât al odăii, sau haina obscură care-i îmbrăca trupul,—ceea ce i împ'umutase conturul acesta așa de tremurător și așa de nelămurit? Nu v'ași putea spune. Poate să fi crescut de când se îmbolnăvisc.

N'a spus un cuvânt; și eu n'ași fi pronunțat o silabă măcar, pentru orice. Un fior de ghiată îmi străbătu trupul; o senzație de chinuitoare neliniște mă înnăbușea; o curiozitate neînfrântă îmi pătrunse sufletul; și, răsucindu-mă în jilt, rămăseiu câtăva vreme fără suflare și fără să mișc, cu ochii țintă asupra-i. Vai! Slăbise în afară din cale, și nici o urmă din ființa de altădată nu mai supravetăia, —nu se mai ascunsese în nici un singur contur. La urmă, privirile-mi căzură lacome pe fața ei.

Fruntea îi era lată, foarte palidă și nespus de liniștită; și părul, odată negru ca păcura, o acoperea întru câtva, și-i umbriau tâmplele brăzdate de nenumărate hucle, acuma de un galben strălucitor, al căror caracter fantastic se lovea crud cu melancolia stăpânitoare a înfățișării ei. Ochii îi erau fără de viață și fără strălucire, păreau fără de pupile, și fără de voce îmi abătuși privirea din țintuirea lor lor sticloasă pentru a contempla buzele subțiate și sgârcite. Se deschiseră și într'un surâs cu un înțeles ciudat de vădit, dinții noiei Bérénice se arătară încet ochilor mei. Doamnă! De nu i-ași fi văzut niciodată, sau de-ași fi murit, cum i-am văzut!

O ușă închizându-se mă turbură, și, ridicând ochii, băgai seama că verișoara mea părăsise camera. Dar camera sdruncinată a creerului meu, *spectrul* alb și grozav al dinților ei, nu o părăsise, și nu voia să iasă.

Nici o întepătură pe suprafața lor,—nici o deosebire în smalțul lor,—nici un colț pe muchia lor, pe care acest trecător surâs să nu fi fost în stare a-l întipări memoriei mele! Îi văzui în clipa aceia mai lămurit de cum îi văzusem întâia oară. Dinții, dinții! Erau ici, erau colo, erau pretutindeni,—dinnaintea mea, îi vedeam, îi puteam pipăi, lungi, înguști și peste mă-

sură de albi, cu buzele palide răsfrânte împrejur, grozav de strânși cum erau odată.

Atunci se deslănțui furia nebună a monomaniei mele, și luptai în zadar împotriva înrăuririi ei neînfrânte. În numărul nesfârșit al lucrurilor din lumea din afară, mai păstrai gândirii numai pentru dinți.

O dorință nepotrivită mă cuprinsese după ei. Toate celelalte preocupări felurite, toate fură absorbite în această contemplare. Ei, numai ei se înfățișau ochilor minții mele, numai individualitatea lor rămase esența vieții mele intelectuale. Li priveam în toate zilele.

Li întorceam și pe o față și pe alta. Le cercetam caracterul lor. Observam semnele lor deosebitoare. Mă gândeam asupra formei, asupra aicătuirii lor.

Cugețam despre schimbarea naturii lor. Mă înfioram socotindu-i în închipuirea mea că sunt înzestrați cu o facultate de senzație și de sentiment, și chiar, fără ajutorul buzelor, cu o putere de expresie morală.

Foarte bine s'a zis de domnișoara Sallé că *toți pașii îi erau sentimente*. Și eu credeam cu mai mult temei de Bérénice, că *toți dinții îi erau idei*. Idei! A, iată rândul nebun care m'a pierdut. Idei! A, iată de ce îi doream cu atâta patimă. Simțeam că numai devenind ai mei m'ași fi putut liniști, s'ar fi putut însă-nătoșa mintea mea.

Și așa mă apuca seara, și umbrele nopții se împânziră, mă învăluiră, și apoi se ridicară, și o altă zi se arătă, și umbrele altei nopți se risipiră,—și eu rămăseiu într'una nemışcat în această cameră singuratică, tăcută, tot în jilt, tot scufundat în meditația mea, și fără conținere fantoma dinților mă urmărea chinuitor, plutia când ici, când colo, cu cea mai vie și sticloasă limpezime, prin lumina și umbrele schimbătoare ale odăii. În sfârșit, în vremea visării mele, isbucni un țipăt uriaș de groază și de spaimă. căruia îi urma, după un răstimp, un sgomot de voci desnădăduite, întretăiate de gemăte surde de durere sau de jale. Mă sculam și deschizând o ușă a bibliotecii, găsii în anticameră un servitor plângând, care îmi spuse că Bérénice nu mai trăia. O apucase epilepsia de dimineață; și acuma, la sfârșitul zilei, groapa își aștepta viitorul locuitor, și toate pregătirile pentru înmormântare erau gata.

Cu inima plină de neliniște, și îngreuiată de teamă, mă îndreptai cu desgust spre camera moartei. Era mare și foarte întunecoasă camera aceasta unde verișoara mea ședea întinsă, și la fiecare pas mă loveam de pregătirile înmormântării. Pe delile patului, îmi spuse un servitor, închideau coșciugul, și 'n acest coșciug, adăogă un glas scăzut, zăcea tot ce mai rămăsesse din Bérénice.

Cine mă întrebese, oare, dacă nu vreau să-i văd trupul? Buzele nimănui nu se mișcă; ci totuși vorbele acestea fură rostite, și ecoul celor din urmă silabe tremurau încă în odaie. Nu fu cu putință să mă împotrivesc, și cu un sentiment de înnăbușire, mă târii spre capătul patului. Ridicai ușor tristele draperii de perdele; ci, dându-le drumul, îmi căzură pe umeri, și despărțindu-mă de lumea celor vii, mă închiseră în cea mai strânsă intimitate cu moarta.

În întreaga atmosferă a odăii plutia parfumul morții; dar aerul particular al coșciugului îmi făcea rău,—și-mi închipuii că un miros vătămător și începuse să se desfacă din cadavru. Ori și ce, ași fi dat, să fi putut scăpa, să fi putut înlătura reaua înrăurire a morții, să fi putut respira iarăși aerul curat al cerurilor vecinice. Dar nici o mișcare nu eram în stare să fac, genunchii îmi tremura, și prinsesem rădăcini în locul acela, privind țintă cadavrul rece, întins pe spate în coșciugul deschis.

Doamne! E cu putință? E rătăcire a minții mele?

Ori într'adevăr s'a mișcat degetul moartei, îmbrăcat în pânză albă? Fiorii unei groaze nespuse mă străbătură; ridicai ochii ușor ca să văd înfățișarea cadavrului. Fălciile erau legate cu o batistă; dar, nu știu cum, batista se deslegase. Buzele vinete se sgârceau într'un fel de surâs, și din cadrul lor melancolic dinții Bérénicei, albi, strălucitori, înspăimântători, mă priveau încă, cu o foarte aprinsă realitate. Mă smulsei convulsiv de lângă pat, și fără să rostesc un cuvânt, fugii ca un maniac din această cameră de groază, de taină și moarte.

Mă regăsii în bibliotecă; ședeam, eram singur. Mi se părea că mă deșteptasem dintr'un vis sbuciumat și confuz. Băgai de seamă că era miezul nopții; așa că avui grija să rânduiesc înmormântarea după asfințitul soarelui.

Dar n'am păstrat o conștiință, nici îndeajuns de limpede, nici îndeajuns de precisă de ceea ce s'a petrecut în răstimpul acela lugubru. Totuși, memoria mi-era plină de groază, —o groază cu atât mai înfiorătoare, cu cât era mai vagă. Era ca o pagină înspăimântătoare din cartea vieții mele, scrisă în întregime cu amintiri întunecate, hidoase și neînțelese. Mă sforțai să le deslusesc,—dar degeaba! Din când în când, totuși, ca sufletul unui sunet înnălțat, un strigăt ascuțit și subțire—un glas de femeie, părea că-mi țiuie 'n urechi. Făptuisem ceva;—dar ce oare? Mă întrebai singur, tare,—și ecourile odăii șopteau în chip de răspuns. *Ce oare?*

Pe masă, alături, ardea o lampă,—și lângă ea era o cutie de abanos. Nu era o operă de artă, și o văzusem adeseori, căci era a doctorului de casă; dar cum venise acolo, pe masă, și de ce mă înfioram privind'o? Ci, nu e cine știe ce, —nici că merită să ne obsoim a le lua în seamă; dar ochii îmi căzură la urmă pe paginile deschise ale unei cărți,—și asupra unei fraze subliniate. Erau cuvintele ciudate, dar foarte simple, ale poetului Ebn. Zaiat: *Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem. curas meas aliquantum fore levatas*. De ce, cetindu-le, mi se făcea părul măciucă, și sângele îmi îngheța în vine?

O bătaie ușoară răsună în ușa bibliotecii și galben, ca un locuitor al mormântului, un servitor intră în vârful picioarelor. Privirile-i erau rătăcite de groază, și-mi vorbi cu un glas nespuse de slab, tremurător, sugrumat. *Ce-mi spuse? Prinsei câteva fraze numai de ici, de colo. Imi povesti, mi se pare, că un strigăt grozav turburase tăcerea nopții, —că toate slugile se strânseseră, —că au cercetat de unde venia strigătul, și glasul-i scăzut se schimbă în asa de hotărât, că te treceau fiorii, când îmi vorbi de o violare a mormântului,—de un corp desfigurat, despuiat de giulgiul său, ci respirând încă, tresălțând încă,—trăind încă.*

Imi privi îmbrăcămintea; era grunțuroasă de noroi și sânge. Fără a scoate o vorbă, mă apucă ușor de mână: purta urme de unghii omenești. Imi îndreptă luarea aminte către un lucru de lângă perete; era un hârleț. Strigând, mă aruneai spre masă și apucaai cutia de abanos. Dar nu fui în stare s'o deschid; și, tremurând, îmi scapă din mâini, căzu greoaie la pământ și se sfărâmă în bucăți; și cu un huruit de fer, câteva instrumente de chirurgie dentară ieșiră, și odată cu ele și treizeci și două de bucățele albe, ca de ivoriu, cari se împrăștiară în toate părțile pe scânduri.

F. Poë

(trad. de Pompil Păllănea)

ȘCOLARE

IMPORTANȚA SOCIALĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI CASNIC.

Mișcarea făcută în favoarea egalității sexelor, a dat naștere la două păreri extrem de opuse. Unii susținură că singura preocupare a sexului femeesc să fie gospodăria; iar alții, că ținta femeilor să fie susținerea absolut de sub influența bărbaților.

Și unii și alții greșiră. (Putem vorbi la trecut, căci din fericire, ideile au început a se limpezi). Greșiră, pentru că: pedeoparte femeea, înainte de a fi soție și mamă, e un individ cu personalitate proprie și un membru al societății; iar pe de alta, bărbatul și femeea nu pot fi despărțiți, căci ei au un ideal comun, același scop în viață: copilul.

Din lupta aceasta de părerii a eșit o chestie importantă care preocupă spiritele drepte, chestie de ordine *materială, socială și morală*: Cum să se împace sarcinile impuse de natură femeii — maternitatea și familia, — cu dreptul ei de individ, drept de a trăi, de a munci, de a se hrăni? Cum să se apere mai bine demnitatea soției și drepturile mamei chemând pe femeie la datoriile ei casnice? Cum să se pregătească femeea pentru căsnicie și să se formeze în același timp o viitoare cetățeană prin școala libertății, a conștiinței și a egalității?

Aceste preocupări au făcut ca educația fetelor să iie cu totul altă față. De aici vine preconizarea educației integrale, luând în seamă cele 3 aspecte: *femeea ca ființă umană, ca lucrătoare și ca soție*.

Faptul e simplu. Ca membră a umanității, femeea trebuie să cunoască toate științele și cunoștințele care-i trebuiesc pentru îndeplinirea obligațiilor ei umane. După această cultură generală, e nevoie de o educație specială cu dublu scop: practica profesională — pentru a-și putea câștiga pâinea; și practica casnică în vederea familiei.

În urma acestei logice științele domestice au început a figura printre ramurile învățământului începând cu școala primară, continuând apoi cu cea secundară și chiar cu Universitatea, cum e în *Canada*, unde femeinștii consideră științele domestice echivalente cu economia politică, sociologia, filosofia, morala și medicina.

Pentru americani viața de cămin și mulțumirea familiei nu-s de domeniul intereselor pur materiale, ci aparțin ordinii morale celei mai înalte. Universitatea din Toronto conferă, în urma unui examen, titlu de doctor în științele domestice. Scopul este ca orice femeie, de orice condiție ar fi, instruită ca și un bărbat de talia ei, să fie în stare oricând a-și câștiga pâinea singură putând dirigu un menaj în perfectă cunoștință.

În cece privește compatibilitatea ocupațiilor casnice cu cele intelectuale, gospodăria nu împiedică pe o femeie dela nici o ramură a științei umane, și nici nu o degradează.

Mulți își mai închipue că lucrările casnice nu au nevoie de a fi învățate. Dar toți moralisții, pedagogii sunt de părere ca știința gospodăriei, în accepția mai largă a termenului, trebuie să fie una din bazele educației feminine. Femeile din Elveția, într'un manifest al lor, au afirmat principiul: o bună educație menajeră e complimentul necesar al culturii generale pentru femeie și baza întregii vocații femeiești.

Căci dela chibzuința și dela spiritul de economie al femeii atârnă soarta întregii gospodării, cu condiție

de a se scoate, de a lăsa la o parte, atâtea prejudecii de care ține gospodăria, și care țin în loc pe femei nepermițându-i într'adevăr să se mai poată ocupa și cu altceva.

Congresul internațional al învățământului primar ținut la Paris, la Sorbona, în 1900 discută, ca primă chestie, problema educației casnice. Se ajunsese la concluzia că pregătindu-se femeea numai pentru viața casnică o împingem la mizerie în chip fatal. Femeea trebuie să fie pregătită a-și putea câștiga și singură pâinea, în caz când ar rămânea văduvă, când ar rămânea celibatară sau când bărbatul ei n'ar fi în stare să câștige pentru doi. Afară de aceasta, oricare ar fi soarta unei femei, va avea nevoie de noțiuni de igienă, de a ști să diriguească regulile după care să-și administreze avutul după principii de ordine, economie și prevedere. Așa dar educația casnică se impune în mod absolut pentru o femeie, și n'ar trebui să lipsească de pe lângă nici o școală primară.

Diferitele anchete au dovedit că mamele și gospodinele bune sunt și bune lucrătoare intelectuale; așa că numai personalitatea proprie a cuiva poate hotărî compatibilitatea dintre gospodărie și alte ocupații.

Americanii, cari se deosebesc prin inovații, în scop de a răspândi și a populariza educația casnică, au înființat *grădini de bucătărie*, în care copiii mici și săraci caută să devie folositori părinților jucându-se de-a gospodăria cu ustensile mici de bucătărie conform tipurilor în uzaj. Tot la ei sunt marele institute speciale de tehnologie pentru știința domestică.

Pe lângă acestea, femeile din America au înțeles că nu-i destul a cunoaște lucrările de menaj, dar că trebuie a propaga și principiile de economie domestică și a deștepta atenția spiritului public asupra importanței acestei chestii. Și e de observat că cursurile casnice fac obiectul unui învățământ regulat și metodic în Anglia, Scoția și Suedia tocmai unde elementul femeesc predomină în corpul de învățământ. Femeile luminate, toate susțin introducerea științei casnice care nu-i sinonim cu arta culinară. Această știință cuprinde elementele ce joacă rol în viața zilnică. Nu-i destul a ști să se prepare o supă, ci trebuie știut principiile de igienă, a ști să se dea îngrijire unui bolnav, a ținea socotelile în ordine.

În privința aceasta Belgia e în frunte. Apoi vine Elveția. În Franța e o școală normală de menaj cu principii sănătoase, unde se hrănește o persoană cu 0.22 bani. Pentru această sumă se dă: o supă de legume, epure de casă cu sos, piure de cartofi și compot de pere...

În Elveția, datorită „*Societății de utilitate publică a femeilor*” care e subvenționată de Stat, sunt școli în care se dă învățământul economiei casnice fetelor sărace. Sunt 4 tipuri de școli: 1) *Școli menajere*, propriu-zise cu durata de 5 ani, pentru fetele care vor purta gospodăria singure; 2) *școli de servitoare* cu un curs teoretic și cu unul practic. Aceste școli își măresc venitul cu întreținerea femeilor și fetelor fără dare de mână, căci ele sunt un fel de otel. Igiena și morala e garantată. Afară de acestea mai fiind situate și pe malul lacurilor și la poalele munților, ele pot ținea și bolnavi și convalescenți.

Cantonul Friburg a făcut din învățământul casnic, un învățământ obligatoriu pentru toate elevele, care frecventează școlile statului. Al treilea tip de școală sunt *cursurile de bucătărie, facultative*. Iar al patrulea sunt *cursurile normale*.

Suedia ne dă tipul școlii viitorului, care va fi de o construcție veselă și de bun gust reprezentând interiorul unei familii model. Fete și băieți vor primi lecții de instrucție generală și în anumite ore, fiecare sex primind instrucția proprie misiunii lor fa-

miliare, particulare. Fiecare școală va avea, în viitor, o clasă de bucătărie, o sală de mâncare, care va putea servi și de sală de cusut, o sală de educație fizică—gimnastică—și o sală de băi, confortabilă, spațioasă și bine ventilată. Numai în aceste condiții școala va corespunde unei destinații ideale. Ea va fi laboratorul studiilor, primul atelier de practică și reflexul căminului. Școala atunci va fi continuarea familiei, iar fetele își vor putea îndeplini foarte ușor sarcinile casnice.

Cei care cred că gospodăria e o piedică la îndeplinirea oricărei alte misiuni greșesc ca și cei cari obicinuesc a da epitetul de „neocupate“ femeilor ce se țin numai de gospodărie și copii. Gospodăria cere o muncă serioasă și o atenție mare, ceea ce tot nu îndreptățește pe unii să creadă că-i o piedică altor ocupații. O administrație casnică bine ordonată nu ia toată activitatea unei femei. Numai nepriceperea, prejudeciile și desordinea fac pe o femeie să nu aibă timp liber niciodată.

Cei mulți cred că feminismul nu pune nici un preț pe funcțiile casnice. Tocmai din potrivă, feminisții susțin lucrul casnic pe care antifemenisții îl desconsideră socotindu-l inferior demnității bărbaților și susținând că numai lucrul bărbatului e de o valoare economică mai superioară. Feministele au fost cele dintâi care au lucrat contra disprețului aruncat asupra ocupațiilor casnice, ele, cele dintâi, au arătat ce cunoștințe și ce puteri se cer pentru rolul de gospodărie și tot ele au cercetat și au îmbunătățit situația legală și morală a femeii în familie reclamând pentru fată prepararea rațională în vederea vieții reale.

Antifemenisții nu consideră pe femei decât ca servitoarea legală și gratuită a bărbatului: să facă mâncare și să îngrijească de copii; pe când feminisții o au numai ca tovarășă respectată, prietenă sigură care înțelege sfătuește și încurajează pe bărbat în drumul progresului îndemnându-l la câștigarea unui ideal superior. Mama, după feminisți în sensul larg al cuvântului, trebuie să fie nu numai crescătoarea copiilor, ci și educațiunea conștientă, care să formeze inima și crierul preparând generații nouă, ce vor schimba fața umanității. Tot feminisții sunt cei cari au concepția cea mai frumoasă despre rolul femeii în casă, recunoscându-i în același timp dreptul de a-și alege calea, de a-și întrebuința aptitudinile și de a-și câștiga viața în toate profesiunile, în care ea s'ar găsi capabilă.

Tendința astăzi este de a face ca serviciul casnic să fie considerat ca o profesiune și nu ca ceva degradator; căci funcția mamei și a soției e o funcție necesară în ordinea socilă: ea e tot așa de nobilă ca și funcția de tată și de bărbat.

Maria C. Butureanu.
Institutoare-Îași

DASCĂLUL

I

Povestea e veche, dar potrivită cu zbuciumările noastre! Un răzeș moștenește dela strămoșii săi vre-o câteva fălci de pământ în breazdă cu moșia întinsă și fără hotar a boierului. Și e atât de mulțumit cu puținul său, pe care și-l iubește cu cea mai curată dragoste. Zilnic iese la moșioara sa, îngrijind-o după cum îl îngăduie puterile și știința hărăzită din strămoși. Inima îi crește în pept când își vede grânele răsărind dese ca peria și frumoase, să tot privești la ele; iar mai târziu cu atâta dragoste ascultă frea-

mătul porumbiștilor în floare! Toate îi aduc rod îmbelșugat, doar, sunt udate cu sudoarea feții și cu lacrimile dragostii curate față de moștenirea aceasta scumpă.

Vremile se schimbă însă. Viața lui liniștită să turbură. Vecinul bogat nu mai suferă mulțămirea sufletească a răzeșului sărac. Și iată, într-o bună zi intră în moșie un supus de-a boierului, îl măsoară cu privirea și se răstește la el cu vorbe grele, că el nu știe lucra pământul, că acesta e o sărăcie numai, că plugul lui nu e de nici o treabă, că grapa e de lemn. Și bietul om asculta uluit vorbele grele.

Pleacă mâhnit acasă ca să-și aducă și el mașini și materii care întăresc baierile pământului.

Dar nici acum n'are odihnă de oamenii boierului puternic și îmbuibat. Vină îi află acum la sămințe, că n'ar fi curate, c'ar fi cu tăciune și primejduesc grânele din întreg hotarul; ba că ele ar ascunde ouă de lăcuste. „Cum, sămânța mea ca aurul de curată, tot firul grâului, să fie atât de primejdiosă?”

Dar vă cunosc eu gândurile voastre! M'ați momit, m'ați silit să-mi schimb plugul și grapa, să-mi aduc mașini scumpe pe cap, care mă sărăcesc. Acum nici sămințele nu-s bune, mă siliți să seamăn sămânța voastră, care nu mi-aduce rodul dorit, cu care îmi vor muri copiii de foame. Dar dacă nu voi asculta urgia va fi mai mare! Boierul cu oamenii lui îmi va călca moșia, îmi va opri vitișoarele dela imaș și în urmă îmi voi pierde întreaga moșioară, glie muncită cu atâta dragoste de strămoși și va fi amar de mine căci va trebui să intru slugă spre a-mi putea agonisi pâinea pe ziua de mâine. Dar Dumnezeu e bun și nu mă va părăsi. Am o grădină cam părăsită, ferită însă și închisă cu ziduri tari. O voi îngrași și mai bine, voi astupa găurile întăriturilor. Și aici în grădina aceasta neîngrijită până acum, nu-mi poate porunci nimeni, și nimeni nu va fi în stare să-mi facă silă. Aici sunt domn și stăpân, voi curăța-o de polomidă, de toate buruenile, voi ara-o și voi semăna semințe de care au semănat strămoșii și voi îngriji de ele ca de ochii mei. Ele vor crește mari și vor aduce rod cu prisos.”

Povestea aceasta umilă și peste măsură de jalnică, cu șirul faptelor distrugătoare, care caută să schimbe gândul, logica sănătoasă cu una mălăiață, fărâmițoasă, care tind să încetățenească în omul muncii, duhul târgoveț, semăna foarte mult cu dureroașă poveste a dascălului nostru.

II.

Iată și izvodul umilirilor, icoana atât de jalnică a dascălului nostru necăjit!

Moștenit din strămoși, întreg și teafăr cu sufletul și inima curată ca și raza soarelui în răsărit, cu avutul cel scump în minte, neștirbit și neprihănit de umbra vreunui gând ispititor, el stăruie din baierile inimii să înrădăcineze crezul zămislit în vechime: să trăim românește păstrându-ne numele și limba, legea și datinile. Chipul lui nu trădează multă viață.

Subțirel cu fața suptă și pământie, dar ochii, ferestrele acestora ale sufletului sânt atât de curate și atât de luminoase. Chilia în care slujește el e scundă, cu ferestrele mici și sparte pe alocurea, cu uși care cântă în țâțâni dureri din trecut. Și în chilia aceasta cu miros de busuioc, în care un număr mare de copii fragezi așteaptă botezul înțelepciunii, intra pregătit ca și un sacerdot cucernic la sfânta cuminecătură, căci sufletul copiilor e scântea din Duhul Domnului, precum sfânta cuminecătură e trupul și sângele lui Isus Hristos.

Răsplata lui e neînsemnată. Dar nici nu așteaptă

pentru munca lui, căci răsp'ata cea mai binecuvântată vine așa pe neașteptate dela copii și care se sălășluiește în adâncul sufletului încălzindu-i toată ființa. Tot seninul sufletului se oglindește în apele limpezi ale ochilor copilărești. Toată fericirea o prinde din luminile cuminți ale copiilor lui, pe cari voiește să-i facă oameni cu duh neprihănit. Cuvintele ce le grăiește el respicat, pătrund adânc, cucesc și însuflețesc; fețele copiilor se îmbujorează la auzul povestei, inimile se înfioară și sufletele tremură de emoție. Dar el nu se mulțumește numai cu munca săvârșită în școală, între cei patru păreți, ci caută să împărtășească și mulțimea de binefaceri slovei. Și acum mi-e viu în memorie chipul unui astfel de dascăl, a dascălului meu. Era o primăvară cu multă floare de cireș și raze blânde de soare. La marginea satului pe o pajiște care mijia și răspândea atâta viață nouă să înlanțuise o horă veselă ca jocul fluturilor în ploaia de raze aurii și ca cântul pasărilor din codru, bucuoase de lumină și căldură. Dar iată de după genunchiul de stradă răsare dascălul nostru în haină românească, la brâu cu o bucoavnă subțire. Bătrânii se înșirue în jurul celui ce se așezase pe un buștean supt cireșul cel mai înflorit, iar dascălul își scoate cartea dela brâu și citește respicat bătrânilor, cari nu-l mai pierd din ochi. Și m'am mirat când am văzut că jocul conținește și toți se apropie de cel ce cuvintează din carte.

Eu mai mic, mă strecurai printre mulțime ghemuindu-mă lângă dascăl și stăruind să înțeleg vorba lui.

Dar mai mult am înțeles din lacrimile bătrânilor și al nevestelor, din oftările înăbușite ale fetelor și din ochii cu luciri de oțel ale feciorilor. Era vorba de un popor de neam mare ajuns să trăiască în întuneric, lucrând în brează străină. Iar altădată l'am văzut înaintea bisericii, suit pe un scaun, cetind dintr'o gazetă mare norodului adunat care întrerupea pe la soroace cu puternice „trăiască“. Atunci ași fi vrut să fiu și eu dascăl, să învăț copiii și să cetesc poporului din „nuvele“. Și dascălul acesta cu atâta râvnă în suflet pentru binele poporului nu s'a plâns nicicând că ar fi nerăsplătit. El se simțea atât de bine în chilia sa în mijlocul copiilor în sărăcia lui.

În sufletul lui tremura doar senzațiile seninului tinereții veșnice, care se adăpă din razele bogate și vii ce să îndreaptă către el din ochii limpezi ai copiilor.

O dragoste nestirbită față de munca sa îi încingea coapsele și fericirea îi învăluia întreaga ființă. Și înconjurat de atâta lumină și cu căldură dragostei în inimă el aprinde atâtea făclii pentru luminarea viitorului neamului nostru. Asculta șoaptele firii din care își împletea cântarea neamului.

Dar iată liniștea și fericirea lui se turbură. În cursul muncii lui sfinte apare un străin la vorbă și la port, care îi arată un zapis cu iscălituri grave în temelul cărora ar avea dreptul să cerceteze școala și munca din școală. Ochii neastâmpărați, mobili ca argintul viu pătrund tot ce se află în chilia săracă și buzele se increțesc într'un zâmbet de milă și ironie. Deodată însă fața-i devine gravă și vorbele cad grele ca de plumb în sufletul dascălului care stă uimit. O vreme nici n'a mai văzut nimica înaintea ochilor. Din toate vorbele străinului, i-a rămas numai niște frânturi pline de venin: „asta nu e zidire, nu e școală, ci o peșteră, că uneltele nu-s de nici o treabă și dacă nu clădesc alta cu ziduri înalte, cu ferestri mari, cu unelte nouă, precum prescrie legea, le va închide școala“. O ură neimpăcată față de acela care îndrăznește să-i nimicească fericirea, să-l scoată cu zapise din raiul sufletului său, să-i fure privirile atât de luminoase ale mlădițelor, i se sălășluiește în suflet. Fața-i devine mai pământie, și

așa în neștire, cu sufletul plin de sdroabă, ese afară lăsând copiii cu fețele umezite de lacrimi.

III.

E Duminică și la sfânta slujbă se adună neobicinuit de mulți. Ii mână pe toți o durere mare, care a izbit sufletul dascălului iubit, și care e a tuturor. Nicicând poate nu au pătruns puterea rugăciunii atât de adânc în sufletul muncitorilor de glie și nicicând nu s'a văzut atâta evlavie întipărită în fețele lor smolite ca acum.

La finea slujbei dascălul cu ochii învăluiți în apele durerii sufletești, iese din strană și vorbește de întâmplarea tristă, de necinstirea așezământului sfânt.

Glasu-i tremură, ochii i se aprind și fața palidă se îmbujorează: „Peșteră a zis domnul străin că-i școala noastră. Oare nu știe el că fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul lumii s'a născut în peșteră, că înțelepciunea cea mare nu iubește îmbuibarea, nu se împrietește cu palatele mari și pline de lumină deșarte?! Și copiii ne-au plâns de groază, iar pe noi ne așteaptă durere și mai mare. Zice că ne încuie școala, dacă nu vom face casă nouă cu unelte aduse din străini“.

Toți strigară cu un glas: „Vom zidi altă casă numai să fie a noastră, ca copiii noștri să nu ne rămână pradă groazniciei fiară numită întunerecul gândului și sărăcie!“

Și bunii și harnicii oameni opintesc din greu și așudă, iar clădirea crește frumoasă și măreață cu coperiș de țigla și cu ferestri largi și multe. Dar duhlul cel vechiu nu se mai poate sălășlui pe deplin în chiliile noi. Se simte stânjinit și mereu înfiorat de umbra domnului străin. Fața dascălului nostru însă se înviorează din ce în ce, și el începe să se simtă trupește mai bine ca până acum. Simte de multe ori o moleșală așa de plăcută în trup și că i se împăienjenesc ochii sufletului. Dar iată că într'o bună zi vechiul oaspete cu zapisul se prezintă din nou și spune că metoda lui e învechit și rău, că învățătura ce strecoară în sufletele tinere e primejdioasă.

Trebue să învețe în alt chip și în altă limbă, altcum îl va înlocui cu un altul, căci așa grăește legea. „Deci nici limba moșilor nu mai e de nici o treabă?“

Și eu încă mă pot duce cu plutele. Căci meșteșugul nostru prins dela înțelepții noștri strămoși e primejdios. Dar ce va fi școala noastră în care am slujit cu atâta dragoste și credință, ce va fi de duhlul ce trebue să însuflețească mintea și sufletele tinerelor generații, și ce va fi de mine? Sânt silit să ascult de cel cu zapisul, dacă vreau să mai vietuesc: pe semne așa-i porunca vremii“. În sufletul lui atât de sănătos și curat odată se instăpânește groaza zilei de azi și desnădejdea zilei de mâine!

„Voiu lucra își zise el în sufletul său, așa cum grăiește legea, căci legea e lege și vine dela împăratul. Mă voiu sili însă să-mi continui munca mea din trecut în sânul familiilor, în cetățuia aceasta părăsită, care e temelia neamului, voiu căuta să întăresc duhlul moștenit din strămoși, voi învăța-o să iubească cu dragoste nestăvilă avutul, să-l păzească și să-l crească, le voi da sfaturi cuminți cum să-și crească odraslele cu inima curată și neprihănită, căci alta nu pot face“.

Dr. N. R. Păunaș

Profesor la Școala Normală din Caransebeș

ȘTIINȚA

IPOTEZA ETERULUI ÎN ȘTIINȚĂ

Știința are o tendință principală, aceea de a uniți și apropia între ele diversele cunoștințe speciale, de a ajunge o ideală unitate în complexitate. În acest scop, știința trebuie să treacă peste simpla observație și experiență și prin inducții logice, uneori prin intuițiunile geniale ale savanților, să clădească ipoteze care au tocmai acest scop, în sens general. de a complectea unitatea parțial stabilită până atunci, presupunând noi raporturi, neverificate, între ordinele de fenomene diverse. Aceste raporturi neverificate, experiențele următoare le confirmă, transformând ipoteza în fapt, sau le infirmă, distrugând-o (ipoteza) în parte. Unii savanți moderni, adepți ai concepției energetice a fenomenelor, socotesc că ipotezele pe care știința s'a rezămat în progresele-i puternice din din secolele trecute, trebuiesc suprimate cu totul din știință; în acest sens, chimistul Ostwald, celebrul autor al discursului: „Falimentul materialismului științific“ zicea că „știința nu caută să stabilească ipoteze, dar să îndepărteze pe acelea existente“. Părerea aceasta nu e tocmai justă și foarte mulți savanți nu o recunosc. Ceia ce e sigur e că, înlocuirea ipotezelor anterioare prin altele mai puține la număr, mai unificatoare, e un progres incontestabil. Exemplu admirabil e acela al ipotezelor care explică natura fenomenelor fizice: căldură, lumină, magnetism, electricitate. La începutul sec. al 19-lea aceste ipoteze întrebunțau șase agenți diferiți: doi pentru electricitate (fluidele pozitiv și negativ), doi pentru magnetism (fluidele magnetice, nord și sud), caloricul și fluidul sau emanațiunea care cauza lumina. Despărțind radical diverse categorii de fenomene, ba chiar în sânul aceluiași fenomen invocând câte două cauze, aceste ipoteze urmau calea inversă unificării, produceau diferențieri adânci între fenomene. Ce legătură putea exista între lumina produsă al fluidului ei particular și electricitatea cauzată de două fluide deosebite cu totul de primul?

Aceste ipoteze, o repetăm, făceau imposibilă perceperea unor raporturi între diferitele grupe de fenomene: căldură, lumină, electricitate.

De aceea mai în urmă când s'a dezvoltat un sentiment viu al unității naturii, când s'a presimțit că diversele ei părți au intime legături, s'a căutat a se stabili tocmai aceste legături și ipoteza fluidelor a fost părăsită, căci „nu ajunge ca o teorie să nu cuprindă raporturi false, dar nu trebuie să ascundă pe acelea adevărate“ (H. Poincaré: la Science et l'hypothèse). Și astfel ideea teoretică a lui Ampère, a unei apropieri între razele calorifice și cele luminoase, experiențele lui Joule și Mayer (1843) dovedind echivalența căldurii cu lucrul mecanic, lucrarea lui Grove care tindea a demonstra o generală „corelație a forțelor fizice“, întăreau ideea că trebuie să existe o intimă apropiere, dacă nu chiar o unitate de cauză, între diferitele fenomene fizice. Așa s'a pregătit terenul ipotezei care avea să fie prin excelență unificatoare, ipoteza Eterului.

Descartes avusese, primul, ideea unui fluid subtil, elastic, imponderabil care ar umplea tot universul și ar servi la explicația fenomenelor fizice. Ideea devine practică abia cu Fresnel care clădește teoria undulației eterului pentru a explica lumina; el dărâmă astfel vechea teorie a emisiunii, pe care o susținuse și Newton. Iată eterul, corp foarte ușor, foarte elastic, un soi de gaz de o fluiditate extremă, intrat în do-

meniu optice. Până acum însă rolul lui unificator e aproape nul. Fresnel susține și dovedește că lumina e rezultatul vibrațiilor transversale ale eterului: prin experiențele lui celebre explică interferența, polarizația, refracția simplă și dublă, reflectia.

Unificarea începe când se ajunge la concluzia că și căldura e rezultatul vibrațiilor eteriane, vibrațiuni deosebite de acelea luminoase prin lungimea de undă și viteza lor. Iată deci, două grupe de fenomene, lumina și căldura, apropiate între ele, explicate prin o cauză comună. În 1888 fizicianul Hertz demonstrează prin niște experiențe celebre adevărul ideilor genialului Maxwell; aceste experiențe stabilesc că fluidul care produce fenomenele electromagnetice e identic cu fluidul care cauzează lumina, cu eterul optice al lui Fresnel.

Deci fenomenele electromagnetice și luminoase au aceeași cauză primă. Aci se continuă unificarea; dar se infirmă teoria lui Fresnel și se explică lumina prin electricitate: unda luminoasă e produsul unor curenți alternativi produși într'un câmp electromagnetic și propagați prin inducțiune cu o iuțeală de alternanță, cu o frecvență cum se zice, de quadrilioane de ori pe secundă! Teoria lui Maxwell și Hertz accentua încă odată tendința de unificare a științei; se apropiau între ele domeniile până atunci complect separate, ale luminei și electricității; Hertz prin excitatorul ce-i poartă numele produse cel dintâiu unde electromagnetice, care se aseamănă în totul cu cele luminoase—cu singura diferență că au o lungime mai mare—încolo, cu ele ca și cu cele luminoase s'au reprodus fenomenele de refracție, polarizație, interferență. Mai mult încă, viteza lor e de 300.000 km. pe 1" ca și a luminei.

Însă, de data aceasta unificarea se făcea prin subordonare, explicându-se lumina prin electricitate.

Pentru ca eterul să-și continue rolul lui unificator, ar fi trebuit de demonstrat că electricitatea în sine se explică prin eter. Și calea aceasta a fost bătută.

Numeroase studii făcute în altă direcțiune, în aceea a constituției materiei precum și încercările de a da o explicație mecanică electricității, au adus la clădirea teoriei electronice, ai cărei începători au fost Zeeman și Lorentz. Materia e formată din atomi, nu clasicii atomi, inseparabili după nume, ci atomi complexi, alcătuiți la rândul lor din particulele ultime ale materiei, electronii, unii negativi (transportând electricitate negativă: exprimare figurată din vechiul limbaj al teoriei celor două fluide) și cu o masă de o mie de ori mai mică ca a atomului de hidrogen; alții pozitivi, cu o masă mult mai mare.

Acești electroni, în mișcare (în deplasare) formează curentul electric; când vibrează produc în eterul ambiant unde electromagnetice, cauza fenomenelor calorifice, luminoase, herțiene etc.

Însă, și aci e punctul culminant al rolului unificator al Eterului,—fizicianii moderni tind a considera electronul ca o modificare a eterului: un soi de condensare, de deformație locală; după cum sub influența forțelor externe, un corp elastic își păstrează deformația care o capătă când forțele trec peste o limită critică, tot așa forțe de presiune sau tensiune aplicate eterului i-ar modifica proprietățile, dând naștere electronilor. E deci o încercare de a explica materia prin eter. Încă un pas spre unificare! Eterul după ce ne-a servit de explicație pentru fenomenele calorifice și luminoase, ne dă acum o explicație a electricității și chiar a substratului sensibil de care sunt legate aceste forțe, materia: aceasta e formată din electroni, modificațiuni locale de ale eterului care prin mișcările și vibrațiunile lor în sânul eterului însuși ne dau varietatea de feno-

mene fizice ale naturii. Eterul e deci o entitate fundamentală, baza materiei și a forței sub diversele lor forme.

Splendidă ipoteză, care pune în nesfârșită complexitate a lumii fizice un principiu fundamental unic!

...Dar ce e în sine acest fluid misterios, nevăzut, pe care se clădește toată lumea materială? Lucru curios, explicăm prin eter și modificațiile lui diverse fenomene, cunoaștem legile acestor fenomene, ne întărim convingerea că eterul nu poate fi numai o ipoteză ci o necesitate reală... și totuși asupra proprietăților lui intime nu cunoaștem mai nimic! Greșală a fost poate că s'a căutat a i se explica aceste proprietăți prin analogie cu corpurile materiale. E și copilăresc—au spus unii—de a vrea să explic simplul prin complex, eterul prin materie; de aceea s'a încercat ipoteza contrară și s'a ajuns la teoria electronilor și explicarea materiei prin eter.

Bunul simț comun ar zice: e greșit a explica cunoscutul prin necunoscut, materia senzibilă pe care o văd, o pipăi prin ipoteticul eter, nevăzut de nici un ochiu omenesc.

Dar nu e aici o eroare, ca și în multe alte aprecieri ale „bunului simț“ comun? Fapte științifice controlate, pun în evidență necesitatea existenței eterului, iar psihologia și critica filosofică arată cât de superficială e părerea că materia e adevărata realitate.

Așa că e poate just să nu ne alarmăm că eterul prezintă proprietăți contradictorii: că, asemenea unui fluid de mică densitate (Graetz a dat pentru eter densitatea $d=10^{-17}$) el nu opune nici o rezistență sensibilă mișcării planetelor și în același timp, transmitând vibrațiunile transversale se comportă ca un solid rigid.

D. Boussinesque a încercat o explicație mecanică (asupra mecanismului vezi articolul d-lui Procopiu din unul din numerile trecute ale „Noiilor reviste române“) a proprietăților eterului (E. Picard :la Science moderne).

Poate că e de prisos sau greșit acest soi de explicație: cum spunea regretatul Bernard Bruhnes (fizician mort în luna Mai 910) în „Degradation de l'Energie“, trebuie să căutăm a adopta un cartesiam generalizat: să ne mulțumim a explica „calitățile secundare“ (căldură, lumină, electricitate) prin „calități prime“ (eter) mecanice sau nu.

A vedea în grandioasa ipoteză a eterului însăși realitatea din afară, e temerar: logic e de a vedea într'însa o fericită imagine a fenomenelor, pe care le apropie și le dă o cauză primă, comună, imagine ce poate cuprinde o bună parte din adevăr; mai mult încă ipoteza sugerează experiențe noi prin care se constată relațiuni noi de fenomene și determină un neîncetat progres al științei către adevăr... Departe de noi deci ideea sceptică pe care o cuprindea spiritul făcut nu de mult de o revistă științifică americană care zicea: „Eterul e un corp ipotetic care umple... lacunele științei!“

Eugen Mălănescu.

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

CHESTIUNEA EDUCAȚIEI ÎN ARMATĂ

De câțiva vreme apar prin revistele militare multe articole cu privire la educație. Ele sunt, fără îndoială, ecoul noului curent pe care ofițerii tineri tind, cu atâta stăruință să-l cimenteze în instrucția și educația care se dă timp de 2—3 ani soldaților în cazarmă. Aceste articole însă sunt cunoscute numai de ofițeri—

și numai de aceia cari citesc revistele. Publicul rămâne, din păcate, tot așa de ciudat orientat despre activitatea nouă a ofițerilor de azi.

Deaceea socotim ca o idee nemerită faptul că doi ofițeri distinși—d-nii maior G. Dabija și căpitan C. Dragu—au scos un volum, deci la îndemâna tuturor, cel dintâiu: *Dresaj sau educațiune?* (Buc. 1910 „Universala“), al doilea: *Educația morală în armată* (Buc. 1910 „Cooperativa“).

Studiul d-lui căpitan Dragu se referă mai mult la sublocotenenți—aceia cari instruesc recruii; broșura d-lui maior Dabija se adresează în special căpitanilor—comandanți de companie.

În „Dresaj sau educațiune“, se vede mai multă vehemență față de „rutina“ trecutului, față de timpul pierdut pentru a face din soldați niște „păpuși“, iar nu niște „războinici“ (pag. 22); în „Educația morală“ sunt precepte, date cu entuziasm, unor tineri, cari— așa pare a fi intenția autorului—trebuie să știe numai cum să se poarte cu ei, să nu mai afle cât de greșit s'au purtat alții.

D. Maior Dabija găsește că dresajul e o imitație rău înțeleasă după Germani; „acolo e un lux ce se poate îngădui“ (pag. 8) și „se practică pe o scară mică și merge paralel cu educația în vederea războiului“ (pag. 7). Ce e curios e că sprijinatorii acestei imitații „sunt tocmai acei cari nu au văzut picior de soldat german, ci numai așa din auzite...“ (pag. 9).

D. Căpitan Dragu, își motivează clar ideile, când afirmă că în cei 2—3 ani, pe cari soldatul îi trăiește în cazarmă, pe lângă o instrucție profesională desăvârșită („pregătirea de războiu“) „să-i înălțăm sufletul, să-l făurim la flacăra adevăratului patriotism în așa fel, încât plecând din armată să ducă cu el în viața cetățenească sentimentul muncii cinstit, sentimentul ordinii desăvârșite și al respectului față de legile țării, sentimentul datoriei...“ (pag. 7). Între mijloacele, prin cari s'ar putea ajunge la un rezultat așa de sănătos, autorul cu drept cuvânt pune în întâia linie: corp ofițeresc distins: „să aibă cunoștințe perfecte asupra omului, asupra modului cum trebuie să-i facă educația și instrucția“ (pag. 24).

D. Maior Dabija aduce în discuțiune și legăturile, cari ar trebui să fie—și autorul constată că în multe locuri nu sunt de loc—, „între căpitani și ofițerii subalterni“ (pag. 45). Nu lasă neobservat nici „spiritul particularist de armă“—se știe că și asăzi există—la cei naivi mai ales—unele pretențiuni de superioritate de armă.

În „Educația morală“ se analizează calitățile, ce trebuie să le aibă omul, deci soldatul, se caută prin exemple—și trebuie să regretăm că exemplele nu sunt tocmai multe—să întărească modelele, pe cari le indică pentru predarea și obicinuința soldatului cu aceste însușiri. D-sa e convins că fără răbdare, stăpânire de sine, statornicie, etc., ofițerul nu poate avea pretenția de educator. (pag. 36—37).

Deși cu acelaș scop aceste două scrieri merg paralel, însă pe cărări deosebite. Într'un singur punct se întâlnesc, și întâlnirea aceasta e căutată și găsită printr'o paranteză (pag. 58) unde d. Căpitan Dragu discută: „ce trebuie să facem, dresare sau educație?“ „Răspunsul este scurt“, adaogă autorul, însă pentru noi răspunsul așa cum e formulat „facem educație cu ajutorul dresării“ e foarte îndoelnic. Repetarea unui exercițiu folositor instrucției profesionale (ochire, exerciții de tragere, etc.) nu e de loc socotită ca dresare, dar atâtea ore pierdute zilnic cu mânărea armei, chiar la comandă, ni se pare că merită epitetul d-lui maior Dabija. În privința aceasta d. căpitan Dragu datorește o lămurire.

Pentru noi, cari am fost elevii autorilor, studiile acestea sunt un îndemn frumos în carieră, fiindcă vedem că părerile, pe cari deseori și le manifestau de pe catedră și la front, sunt aci dezvoltate și argumentate cu aceeași sinceritate.

George V. Haneș
Sublocotenent în infanterie

TINEREȚEA LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

Din *Studiile de literatură română* ale D-lui Petre V. Haneș (Socec 1910) relevăm, prin rezumatul ce urmează, ce se spune despre tinerețea marelui nostru bărbat politic și om de litere, Mihai Kogălniceanu, pe baza corespondenței publicate tot de D. Haneș în *Convorbiri Literare* (1902).

În 1832-33, la vârsta de 15 ani, Kogălniceanu învăța la Iași, într'un institut francez, împreună cu Grigorie Sturza, fiul viitorului Domn Mihai Sturza, care îi arăta o mare sollicitudine de oarece era silitor la învățatură și bun îndrumător al fiului lui. În 1834, când trimite în Franța la studii pe copiii săi, Dimitrie și Grigore, Mihai Sturza se grăbește să trimeată cu ei și pe Mihai Kogălniceanu, instalându-i pe toți la Lunéville, în institutul abatelui L'homme, așezat „pe partea cea mai frumoasă a orașului, căci făcând un pas puteau să fie în târg sau la câmp“.

„Kogălniceanu și-a continuat aici studiile începute la Iași cu aceeași sânguință. Era și aici printre cei dintâi din clasă, cum nu erau fiii Domnitorului“. Dintr'un buletin de note ce se păstrează „reiese că Mihai era întâiul la geografie, istorie și limba greacă, al doilea la limba germană, dar al patrulea la matematică“:

De aritmetică nu zic nimica; eram cel din urmă; și nici până astăzi nu știu nici a aduna, nici a înmulți. Aceasta mi-a stricat foarte mult, căci tocmai adiția și multiplicația sunt foarte folositoare în țara noastră. Fericit acela care știe a aduna și a înmulți, fericit acela care știe ce însemnează semnele + și -; un an de slujbă pentru dânsul este ca trei pentru alții. (*Iluzii pierdute*, 1841).

Se ocupa cu desemnul, frecventa reprezentațiile de teatru „pour tuer le temps“, citia multă literatură, formându-și o bibliotecă bogată, de vreo 300 de volume, numărând printre alții pe Chateaubriand, Buffon, Voltaire, Racine, Corneille, era în corespondență cu Alexandri la Paris și cu Millo-la Iași.

„Kogălniceanu nu și-a putut sfârși studiile la Lunéville, de oarece considerațiuni politice interveniră, fiind trimis împreună cu fiii lui Mihai Sturza la Berlin. Să ne aducem aminte că ne găsim la 1834 sub protectoratul Rusiei, care urmăria de aproape dezvoltarea principatelor. Copiii lui Mihai Sturza având să joace în viitor un rol însemnat în Moldova—cel puțin așa se credea de mulți—era în interesul guvernului dela Petersburg ca să fie crescuți în ideile liberalismului francez; și cum dorințelor, și la nevoie ordinelor rusești nimeni nu se putea opune, Kogălniceanu părăsi Lunéville în 1835“.

Supărat de vestea acestei mutări, supărat mai ales că nu mai putea vedea Parisul „acest oraș frumos, minunea lumii“, cum singur îl numește în scrisorile sale, Kogălniceanu a încercat, cât i-a stat prin putință, să zădărnicească acest plan, scriind tatălui său că la Berlin aerul e umed și friguros, că acolo va uita limba franceză. Zadarnic. Nu depindea nici de el, nici de părintele său ca să rămâie ori să plece; depindea de Mihai Sturza.

„După o ședere de un an la Lunéville, Kogălniceanu se duce la Berlin și este instalat împreună cu

copiii lui Mihai Sturza în casa unui învățat german, Hufeland minor. Noua viață nu-i plăcea însă de loc, fiindcă dela început privise cu ochi răi aducerea sa la Berlin... Aproape doi ani de zile Kogălniceanu ia numai lecțiuni particulare de limbă latină, franceză, germană, engleză, de muzică, de matematică, chiar și de călărie, de arme, de pictură, de dans. Ceva mai târziu începe studii diplomatice și de italiană. Pentru toate arăta un deosebit interes. Ca și la Lunéville, sânguința ce punea în urmarea studiilor i-a atras multe laude din partea profesorilor“.

În Noemvrie 1837 el intră la Universitate:

Alaltăeri bezădelile (copiii lui Mihai Sturza) și eu am fost primiți în numărul studenților dela Universitate. Măine voi începe a lua matime (lecții) optsprezece ceasuri pe săptămână la Universitate și 10 ceasuri acasă. La Universitate voi învăța legile firești și legile românești (dreptul natural și cel roman), istoria și geografia, iară acasă voi învăța latinește, grecește, filosofia și matematica (*Manuscripte Kog. II, 51*).

„Prin stăruința tatălui său, Kogălniceanu a dat atențiune și studiilor practice, ca fabricarea mătăsii, a rachiului, până și creșterii oilor spaniole. Într'o vacanță ducându-se la țară a observat timp de două săptămâni cum se seceră și se lucrează pământul în Germania. Poate ca un răsunset unor asemenea preocupări, deschide mai târziu în Moldova o fabrică de postav“.

Avea mulți prieteni și cunoștințe printre învățați, literați și nobili. Contactul acesta cu aristocrația germană, pe lângă partea bună că i-a format caracterul, l'a cam deprins și cu luxul. De aici o serie de scrisori către tată-său plângându-se că nu-i ajung banii:

Este acum o bună vreme de când sunt în Berlin fără nici o para. Toți se bucură, toți merg în baluri și în adunări. Eu singur trebuie să mă mulțumesc numai cu auzul altora. Spre pildă astăzi e un mare bal la teatru, unde toți prințipii, craiul și curtea merg; eu trebuie să rămân acasă pentru că n'am banii trebuincioși spre a-mi cumpăra o păreche de mănuși și de colțuni de mătase. Gândește-te dară, băbacă, în ce stare mă află și aibi milă de mine. Gândește mă rog, băbacă, că sunt în o vârstă de 21 de ani și că în această vârstă cheltuelile sunt mai mari decât în copilărie, gândește că am ochi și urechi și că nu pot rămâne orb și surd la plăcerile înmulțite ce se află în Berlin. Nădăduesc, băbacă, că în puțină vreme îmi vei răspunde și că sau mă voi întoarce la Moldova, sau vei împlini rugămintea mea, căci altminterlea nu știu ce voi face de desnădăduire (*Ms. lui Kog. II, 73*).

Anul 1838 este ultimul petrecut de Mihai Kogălniceanu la Berlin. Locuia tot cu copiii lui Mihai Sturza, de data aceasta la altă gazdă, la pastorul Ionas.

Fiind de 21 de ani, mândru, neastâmpărat, întrebându-și vremea liberă cu petrecerile și vizitele, iată atâtea pretexte, care ascunzând adevăratul motiv contribuira ca Kogălniceanu să fie chemat în țară.

Dar care era motivul?

Kogălniceanu lucra la o istorie a Principatelor și publicase din ea primul volum referitor la Muntenia și era aproape să puie sub tipar pe al doilea referitor la Moldova. Dorința lui Mihai Sturza era să nu se tipărească aceasta, teamă fiindu-i să nu se pomenească rău de Ruși; aducându-l în țară pe Kogălniceanu, și-a îndeplinit dorința.

Astfel după trei ani și jumătate, și cu câțiva ani de drept ca studii, Kogălniceanu revede căminul părintesc și începe în Iași activitatea literară care i-a dat un loc între corifeii timpului.

G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

MAGAZIN de NOUTAȚI și MANUFACTURA

Lânuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și

Postavuri în toate genurile.

MATASARIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.
Tuffetas din fabrica *Bonnet* culori și negre
Atelier special pentru rochi și confecțiuni

PÂNZĂRIE

Jerseuri, Flanele, Cache Corsets tricotale, Ciocapi și Batiste.

CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Troussouri
gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

VILLE

DUILIU ZAMFIRESCU

2, STRADA ZORILOR, 2

Palatul Muntelui de Pietate

TELEFON No. 2597

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMATIE

Serviciu la domiciliu

Angroșiștilor li se acordă rabat

Editeurs ·

ZANICHELLI de Bologna, ALCAN de
Paris, ENGELMANN de Leipzig,
WILLIAMS et NORGATE de Londres.

„SCIENTIA”

REVUE INTERNATIONALE de SYNTHESE
SCIENTIFIQUE.

Direction: G. BRUNI — A. DINISI — F. ENRIQUES
A. GIARDINA — E. RIGNANO

4 numeros par an, de 280—300 pages chacun.

On se plaint de plus en plus des etres de la specialisation à outrance à laquelle les hommes des sciences sont condamnés. *Scientia* a été fondée en vue de concibalancer ces facheux effets. Elle publie des articles qui se rapportent aux branches diverses de la recherche théorique, depuis les Mathématiques jusqu'à la Sociologie, et qui tous sont d'un intérêt général: elle permet ainsi à ses lectures de se tenir au courant de l'ensemble du mouvement scientifique contemporain.

Scientia, qui est dans sa quatrième année d'existence, a acquis du premier coup la faveur du monde savant, grâce à la collaboration qu'elle s'est assurée des autorités scientifiques les plus éminentes de l'Europe et de l'Amérique. Elle a publié, outre les articles de ses directeurs: MM. Brun, Enriques, Dionisi Rignano, des travaux de MM. Poincaré, Picard, Tannery, Voerra, Boutroux, Borel, Fabry, Zeuthen, Zeeman, Arrhenius, Georges Darwin, Lowel, Ritz, Seeliger, Soddy, Ostwald, Wallerant, Lehmann, Schiaparelli, Ciamician, Raffaele, Foà, Höber, Galeotti, Ebstein, Demoor, Asher, Fredorica, Lugaro, Delage, Caullery, Rabaud, Driesch, Weissner, Haberlandt, Bohn, Claparède, Janet, Rey, Pikler Cunningham, Westermarck, Kidd, Landry, Vilfredo Pareto, Achille Loria, Sombart, Carver, Oppenheimer, Mellet, Bortkiewicz, Riccobono, Philippe Sagnac, Salomon Reinach, Simmel, Scialoja, etc.

A partir de Janvier 1909 *Scientia* joint un texte principal, portant les articles dans la langue de leurs auteurs, un supplément avec la traduction française de tous les articles et emands, anglais et italiens. Elle est ainsi accessible à quiconque connaît la seule langue française.

Prix de l'abonnement:

25 francs. — 20 mk., — 20 sh.

Direction et Rédaction: Milan, Via Aurelio Saffi, 11

— Să nu lipsească din nici o casă —

Franzbranntwein „Dr. KONYA”

Fricțiune întăritoare pentru *musculatură*, infailibilă contra durerilor reumatismale, la gât, lumbago și ori-ce răceli. Intreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului. — Flacon de buzunar 50 bani. Flaconul original LEI 2.

Franzbranntwein cu Menthol

de Dr. Konya se distinge prin puterea sa antiseptică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale.

Flacon de buzunar 60 bani. — Flaconul original LEI 2.25
— SE GĂSEȘTE LA FARMACII ȘI DROGUERII —

Feriți-vă de imitațiuni! Veritabilul Franzbranntwein Dr. Konya poartă marca „Fortuna” depusă la Tribunal și semnătura Dr. Konya și fiu pe gâtul sticlei.

Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători